

**110 ani
de social-democrație
în România**

SUMAR

I. Cronologia social-democrației românești	5
II. Social-democrația de la origini până la trecerea sa în ilegalitate	9
A. Nașterea socialismului european	9
B. Geneza social democrației românești și activitatea sa până la sfârșitul primului război mondial	10
1. Contextul epocii	10
2. Perioada pre-instituțională a socialismului	10
3. Activitatea Partidului Social-Democrat al Muncitorilor din România	11
4. Reconstituirea partidului	13
5. Mișcarea social-democrată din Transilvania și Banat	14
6. Partidul Social-Democrat Român din Bucovina	15
C. Social-democrația românească în perioada interbelică	16
1. Activitatea PSDR între 1918-1921	16
2. Încercările de reunificare	17
3. Facționalismul stângii (1928-1938)	18
D. Lupta social-democrației românești cu totalitarismul	20
1. Social-democrația între 1938-1944	20
2. Ocupația sovietică și desființarea PSD	21
III. Istoria instituțional-doctrinară a noii social-democrații românești	24
A. Trăsături generale ale vieții politice în tranziție	24
B. Problema moștenirii totalitare	25
C. Dinamica instituțională a partidelor social-democrate	26
D. Baza socială a partidelor	30
E. Doctrină și mentalități	32

110 ani de social-democrație în România

I. Cronologia social-democrației românești

1865 – apare **Telegraful român**, prima publicație de orientare social-democrată din România

1872 – apare **Lucrătorul român**, în redacția căruia se regăsesc Titus Dunca, Zamfir Arbore, frații Ioan și Gheorghe Nădejde

1881 – apare revista **Contemporanul**, sub conducerea lui Constantin Dobrogeanu-Gherea

1884 – înființarea, la București, a **Cercului de studii sociale „Drepturile omului”**

1886 – apare studiul **“Ce vor socialiștii români? Expunerea socialismului științific”** și **“Programul socialist”** al lui Dobrogeanu-Gherea, document de bază al mișcării socialiste din România

1888 – alegerea primilor deputați socialiști (Vasile G. Morțun și Ion Nădejde) în Parlamentul Românici

1893, 31 martie – este fondat, la București, **Partidul Social - Democrat al Muncitorilor din România** (PSDMR) ai cărui membri marcanți erau Ioan Nădejde, Vasile G. Morțun, Constantin Dobrogeanu-Gherea, Ioan C. Frimu ș. a.

august – participarea unei delegații române la Congresul Internaționalei Socialiste de la Zürich

1897, aprilie – numărul membrilor PSDMR ajunge la 6000

1899, aprilie – plecarea „generoșilor”, în frunte cu Vasile G. Morțun, George Diamandi și Alexandru Radovici la liberali; destrămarea PSDMR

1906, ianuarie – formarea, la Lugoj, a **secției românești a Partidului Social-Democrat din Ungaria**, ai cărui principali lideri erau Ioan Flue-raș, Iosif Jumanca și Tiron Albani

iulie – constituirea, la Cernăuți, a **Partidul Social-Democrat Român din Bucovina** (PSDRB). Membrii marcanți ai partidului erau George Grigorovici, Iacob Pistiner și Tatiana Grigorovici - fondarea Confederației Generale a Sindicatelor din România

1907, iulie – formarea, la conferința sindicatelor și cercurilor socialiste, de la Galați, a Uniunii Socialiste și a Comisiei Generale a Sindicatelor

1910, 31 ianuarie – înființarea, la București, a **Partidului Social Democrat Român** (PSDR) ai cărui lideri erau I. C. Frimu, Mihai Gh. Bujor și Christian Racovski

1910, martie – aprobarea statutului **Tineretului muncitor**, organizația de tineret a PSDR

1912, august – înființarea, la București, a **Cercului feminin**

1913 – participarea unei delegații române la Congresul Internaționalei Socialiste de la Copenhaga, care adoptă o rezoluție pacifistă

1915 – organizarea, la București a unei conferințe a socialiștilor balcanici

septembrie – participarea unei delegații române la Congresul Internaționalei Socialiste de la Zimmerwald

1917 – formarea unui **Comitet de acțiune social-democrat român** în exil, la Odessa

1918, ianuarie – rebotezarea Comitetului în **Comitetul revoluționar român** și mutarea lui la Moscova

octombrie – formarea Consiliului Național Român din Bucovina cu participarea PSDRB

12 noiembrie – formarea, în Transilvania, a Comitetului Național Român cu participare a social-democraților ardeleni și bănățeni

1 decembrie – participarea a 150 de delegații socialiști transilvăneni la Adunarea Națională de la Alba Iulia

11 decembrie – schimbarea denumirii PSDR în **Partidul Socialist**

1919, mai – adoptarea unui program politic comun al partidelor socialiste din România Mare

septembrie – schimbarea denumirii secției române a Partidului Social-Democrat din Ungaria în **Partidul Socialist din Ardeal și Banat**

decembrie – formarea Consiliului General, organism reprezentativ de conducere al partidelor socialiste din România

1920, octombrie – organizarea partidelor socialiste regionale (din Vechiul Regat, Transilvania și Bucovina) pe baza unui statut unic

1921, 30 ianuarie-3 februarie – ședința Consiliului General al Partidului Socialist, în cadrul căreia majoritatea delegaților a hotărât afilierea la Internaționala Comunistă (Komintern)

februarie – înființarea Comitetului Central al social-democrației române de către membrii disidenți „de dreapta” ai Partidului Socialist

8 mai – transformarea Partidului Socialist în **Partidul Comunist Român (PCR)**

iunie – fondarea **Federației Partidelor Socialiste din România** de către membrii Comitetului Central al social-democrației române

1923, mai – participarea lui Ilie Moscovici, ca delegat al socialiștilor români, la Congresul Internațional a III-a de la Hamburg

1924, august – participarea unei delegații române la Congresul Internațional a Socialiste de la Marsilia

1927, 7 mai – constituirea **Partidului Social-Democrat (PSD)**, în frunte cu George Grigorevici, Constantin-Titel Petrescu și Ilie Moscovici

1928, iulie – formarea **Partidul Socialist al Muncitorilor din România (PSMR)** prin desprinderea unor disidenți PSD în frunte cu Litman Ghelerter și Ștefan Voitec

septembrie – formarea unui cartel electoral între PSD și PNT

decembrie – formarea unui cartel electoral în-

tre PSMR și Blocul Muncitoresc-Țărănesc

1929, august – reprimarea grevei minerilor de la Lupeni de către guvernul Maniu; sfârșitul alianței PSD cu PNT

1930, februarie-martie – participarea PSD la alegerile județene, municipale și comunale cu liste proprii (au fost aleși sute de consilieri PSD)

1931, iunie – participarea PSD la alegerile parlamentare (6 locuri de deputați)

iulie – participarea unei delegații române la Congresul Internațional a Socialiste de la Viena

septembrie – schimbare, la Conferința restrânsă de la Câmpina, a denumirii PSMR în **Partidul Socialist Independent din România (PSIR)**

1932, iulie – participarea PSD la alegerile parlamentare (7 locuri de deputați)

decembrie – participarea PSD la alegerile comunale (mulți reprezentanți în fruntea primăriilor și ca membri ai consiliilor comunale)

1933, februarie – formarea, prin desprinderea unor militanți din PSD, a **Partidului Socialist din România (PSR)**, condus de Constantin Popovici

august – crearea **Partidul Socialist Unitar (PSU)** prin unificarea PSR cu PSIR

decembrie – eșecul PSD de a depăși pragul electoral de 2 % (1,26 %)

1935, octombrie – desprinderea PSIR (C. Popovici) de PSU

1936, aprilie – adoptarea, în cadrul Congresului PSD, a unui nou program politic ce prevedea unele măsuri de contracarare a ascensiunii fascismului

iunie – atacul Gărzii de Fier asupra sediului PSD din București

1937, decembrie – participarea PSD și PSU la alegerile parlamentare pe liste comune (0,94 %)

1938, ianuarie – fuziunea PSU cu PSD

10 februarie – instaurarea dictaturii regale; scoaterea în afara legii a PSD și PSR

1940 – dizolvarea PSR

1943 – constituirea unui nou Comitet Executiv al PSD, condus de Constantin-Titel Petrescu

octombrie – crearea **Frontului Patriotic Antihitlerist**, format din PSD, PCR, Frontul Plugarilor, Uniunea Patrioților și Partidul Radical-Țărănesc (PRT)

1944, aprilie – formarea **Frontului Unic Muncitoresc**, ca for de acțiune comună a stângii în România

mai – formarea Blocului Național Democrat, alcătuit PSD, PCR, PNL și PNT

iunie – fuziunea PRT cu PSD

octombrie – constituirea **Frontului Național Democrat (FND)**, format din PCR, PSD, Frontul Plugarilor, Apărarea Patriotică, Uniunea Patrioților, MADOSZ și altele

1945, ianuarie – formarea, la București, a **Partidului Socialist Democrat Român**, în frunte cu Ioan Flueraș, George Grigorovici și Ioan Mirescu

6 martie – instalarea guvernului Dr. Petru Groza, în cadrul căruia PSD a deținut trei ministere și două subsecretariate de stat

decembrie – numărul membrilor PSD ajunge la 700.000

1946, 10 martie – Constantin-Titel Petrescu și susținătorii părăsesc lucrările Congresului extraordinar al PSDR

mai – formarea **Partidului Social-Democrat Independent (PSDI)** ai cărui membrii marcanți au fost Constantin-Titel Petrescu, Adrian Dimitriu și Iosif Jumanca

septembrie – dizolvarea **Partidului Socialist Democrat Român** și întemnițarea liderilor săi de către comuniști

octombrie – încheierea unui acord al „opoziției unite” între PSDI, PNT și PNL

noiembrie – eșecul PSDI în alegerile parlamentare „libere” (65.000 de voturi reprezentând 1,9 % din total); PSD obține 81 de deputați pe listele FND, iar în guvern primește patru ministere

1947, octombrie – Congresul PSD împuternicește Comitetul Central să discute cu PCR problema unificării celor două partide

1948, februarie – unificarea PSD cu PCR, în cadrul **Partidului Muncitoresc Român (PMR)**

martie – dizolvarea PSDI ai cărui lideri sunt întemnițați

1989, 22 decembrie – căderea regimului comunist din România; sfârșitul dictaturii partidului unic. Crearea CFSN

1990, 17 ianuarie – refondarea PSDR prin decizie judecătorească; fondarea altor partide

social-democrate, cum ar fi **Partidul Social Democrat „Constantin Titel Petrescu”, Partidul Socialist Independent, Partidul Socialist Democratic Român și Partidul Unității Social-Democrate**

6 februarie – transformarea CFSN în partid politic, sub forma **Frontului Salvării Naționale (FSN)**

7 aprilie – prima Conferință Națională a FSN; alegerea lui Ion Iliescu în funcția de președinte al partidului

20 mai – câștigarea alegerilor de către FSN (66 % din voturi) și candidatul său la președinție, Ion Iliescu (85 %)

16 noiembrie – Conferința Națională a Partidului Democrat al Muncii a hotărât crearea **Partidului Socialist al Muncii**, prin unirea cu Partidul Socialist Român

1991, 16-17 martie – Convenția Națională a FSN; așezarea pe baze doctrinare a partidului; desprinderea grupului „FSN-20 mai”

27 septembrie – schimbarea violentă a guvernului Roman

1992, februarie – PSDR fondează, împreună cu PNTCD și o serie de partide liberale, **Convenția Democratică din România (CDR)**

27-29 martie – Convenția FSN; divizarea partidului; alegerea lui Petre Roman în funcția de președinte al FSN

27-28 iunie – Conferința Națională a grupului desprins din FSN care formează un nou partid, **Frontul Democrat al Salvării Naționale (FDSN)** susținând candidatura lui Ion Iliescu pentru alegerile prezidențiale

27 septembrie – FDSN obține primul loc în alegerile parlamentare (28 % din voturi) formând un guvern minoritar; Ion Iliescu câștigă alegerile prezidențiale în turul doi, obținând 61,5 % din voturi

1993, 31 martie – FSN fuzionează cu Partidul Democrat, schimbându-și denumirea în **FSN (PD)**

19 aprilie – guvernul Văcăroiu publică „**Strategia de reformă economico-socială a programului de guvernare**”

28-29 mai – Convenția Națională Extraordinară FSN (PD) de la Constanța; prezentarea

raportului „De la proiectul de idei la acțiunea practică”, reafirmând opțiunea social-democrată a partidului; schimbarea denumirii în **Partidul Democrat (PD)**

1 iulie – crearea efemerei **Alianțe Social-Democrate** din care au făcut parte **PD, Partidul Social-Democrat Tradițional, Partidul Republican Român și Partidul Democrat Muncitoresc**

9-10 iulie – schimbarea denumirii FDSN în **Partidul Democrației Sociale din România (PDSR)** și absorbția **Partidului Republican, Partidului Cooperatist și a Partidului Socialist Democratic din România**; apariția programului „Cum să realizăm schimbarea în bine a României? Un proiect social-democrat realist”, susținut de Adrian Năstase

1994, 24 februarie – absorbirea de către **PD** a **Partidul Democrat al Muncii** și adoptarea motiunii „Pentru o nouă Românie a muncii și dreptății”

aprilie – adoptarea de către **PD** a „**Declarației de la Oradea**”, document ideologic în problema națională și a relației cu minoritățile etnice

1995 – **PD** se aliază cu **PSD Tradițional** și **PSD Independent**, și fuzionează cu **Partidul Uniunii Social Democrate** condus de Nicolae Dide - **PSDR** părăsește **CDR**; fondarea **Uniunii Social Democrate (USD)**, alianță electorală între **PD** și **PSDR**

1996, 3 noiembrie – **PDSR** pierde alegerile parlamentare și prezidențiale în favoarea coaliției **CDR-USD** și trece în opoziție; **PD** și **PSDR** participă la formarea guvernului de coaliție

1997, iulie – Conferința Națională a **PDSR**; desprinderea unui grup condus de Teodor Meleşcanu, denumit **Alianța pentru România (ApR)** – apariția „**Fundației Ioan Aurel Stoica**”

1998, toamna – îndepărtarea grupului Severin din **PD**; adoptarea rezoluției lui Petre Roman

„**Reîntoarcerea PD la matca social-democrației**”

1999, 13 mai – destrămarea **USD** în urma denunțării unilaterale a acordului de către Sergiu Cunescu, președintele **PSDR**.

septembrie – crearea, de către **PDSR**, a **Institutul Român de Studii Social Democrate**

9 octombrie – Conferința Națională a **PSDR** stabilește strategia electorală pentru anul 2000, desemnează candidatul la președinție (Ion Iliescu) și propune soluții pentru guvernare în documentul „**Raport politic pentru scoaterea României din criză**”

16 octombrie 1999 – Alexandru Athanasiu ales Președinte al **PSDR**

2000 – formarea unei alianțe electorale între **PDSR, PSDR și Partidul Umanist din România (PUR)**, sub forma **Polului Democrației Sociale din România**

22 iulie 2000 – absorbția **Partidului Socialist** de către **PSDR**

26 noiembrie – **Polul Democrației Sociale din România** câștigă alegerile parlamentare (37 % din voturi); Ion Iliescu câștigă alegerile prezidențiale obținând 67 % din voturi în turul doi

2001, 16 iunie – constituirea **Partidului Social Democrat (PSD)**, în urma fuziunii dintre **PDSR** și **PSDR**; alegerea lui Adrian Năstase în funcția de președinte al partidului

2002 – apariția documentului „**Spre normalitate – o viziune social-democrată modernă privind viitorul României**”, material care propune principalele direcții de acțiune în post-tranziție

iunie – apariția **Institutului Social Democrat „Ovidiu Șincai”**

2003 – februarie, Adrian Năstase a declarat la Snagov: „**Este de discutat dacă fundamentul doctrinar care a condus la ruperea FSN mai există**”.

II. Social-democrația de la origini până la trecerea sa în ilegalitate¹⁾

A. Nașterea socialismului european

La nivel european, Revoluția Franceză, continuată de revoluțiile din 1830 și 1848, adusesese în prim plan lupta dintre vechile structuri feudale și structurile noi de tip capitalist. Printre curentele inovatoare, mai ales sub influența utopismului promovat filosofic de Thomas Morus și Tomaso Campanella, s-a numărat socialismul, cu diferențele sale varietăți.

Pe filiera engleză, curentul socialist s-a manifestat prin preluarea moștenirii utopismului lui Thomas Morus, în timpul Războiului Civil (1642-1649), de către Mișcarea "nivelatorilor" (levelers). Aceștia urmăreau instaurarea unei societăți egalitariste în care bunurile urmau să fie distribuite în mod egal tuturor. Considerată prea radicală la vremea respectivă, mișcarea a fost reprimată energetic. Totuși ideile sale au fost preluate în secolul al XIX-lea de Robert Owen, care le-a adaptat la situația specifică a societății engleze.

Pe filiera franceză, primele idei socialiste au apărut chiar în timpul Revoluției Franceze (1789-1794), prin "conspirația egalilor", condusă de Babeuf. Aceasta urmărea răsturnarea, printr-o revoluție socială, a ordinii existente și instaurarea unei ordini a "fericirii comune".

În vârtoarea evenimentelor, susținătorii acestor idei au dispărut, dar ideile au continuat să circule. Grație unor gânditori străluciți ca Fourier

sau Saint Simon, varianta utopică a socialismului a continuat să marcheze dezbaterile publice ale epocii. Totuși, limitele acțiunii politice au devenit evidente, odată cu trecerea timpului.

Sub influența lui Pierre Proudhon, au apărut o serie de idei socialiste federativ-contractuale care puneau bază mai mult pe organizarea funciară și societală. O altă concepție, dezvoltată de Ferdinand Lassalle, preconiza crearea, în urma activității parlamentare, a unor cooperative muncitorești susținute de stat, în scopul realizării unui stat popular fără clase sociale.

Pe filiera germană, social-democrația a fost marcată de contribuția semnificativă a lui Karl Marx și Friedrich Engels. În concepția acestor gânditori, socialismul reprezintă stadiul următor al evoluției umane, urmând stadiului capitalist. Trecerea s-ar realiza în urma luptei dintre clasa muncitoare și clasele bogate, în urma căreia s-ar instaura dictatura proletariatului, adică "cea mai bună dintre arânduirile sociale", în care fiecare se beneficiază de strictul necesar. Absolutizarea valorilor economice, prin rolul decisiv al planificării economice, a condus, însă, la o încredere nemăsurată în determinismul istoric, ceea ce a făcut ca teoria să devină utopică. Per ansamblu, totuși, ea a pus bazele mișcării socialiste, mai ales la nivel politic, prin apariția Partidului Social-Democrat German în 1863.

Răspândirea acestor idei la nivel european s-a

1). Prezentul material este o sinteză a celor mai importante contribuții istoriografice pe tema social-democrației din România

făcut prin intermediul Internaționalelor Socialiste. Prima dintre ele, fondată la Londra în 1864, sub denumirea de Asociația Internațională a Muncitorilor a stabilit legături între organizațiile muncitorești din Europa și America de Nord. Dezbaterele au fost marcate, însă, de dispute ireconciliabile, culminând cu reprimarea Comunei din Paris, în 1871, ceea ce a contribuit la dizolvarea organizației în 1876.

Internaționala a II-a, fondată la Paris în 1889, cu prilejul Expoziției Universale, părea să se îndrepte spre același rezultat, însă instituționalizarea ei, prin deschiderea unui Birou Socialist Internațional, la Bruxelles, în 1900, a adus-o din nou în prim plan. Internaționala a II-a s-a bazat pe o mai mare autonomie a organizațiilor socialiste naționale și pe fundamentarea unor principii comune generale ale socialiștilor, cum ar fi susținerea acțiunilor revendicative ale muncitorilor, combaterea deviației anarhiste, a militarismului și a războiului, a colonialismului și realizarea unei adevărate solidarități internaționale între partidele și organizațiile afiliate.

B. Geneza social democrației românești și activitatea sa până la sfârșitul primului război mondial

1. Contextul epocii

La mijlocul secolului al XIX-lea, România era un stat aflat în zorii existenței sale. În plan economic, agricultura reprezenta principala ramură, în ciuda modului de exploatare de tip feudal. Reformele agrare din 1864, 1878 și 1889 nu au avut efecte semnificative asupra acestui gen de exploatare, iobăgia fiind înlocuită cu munca pentru datorii. Industria cunoștea un progres lent, care a fost accentuat de-abia la sfârșitul secolului. Principalele sectoare ale acestei ramuri erau industria extractivă (pe baza zăcămintelor petroliere de pe Valea Prahovei) și prelucrarea lemnului, ambele dominate de capitalul străin.

În ceea ce privește structurile sociale, țărâna constitua grupul dominant, din punct de vedere numeric. În același timp, însă, puterea poli-

tică se afla în mâinile marilor proprietari, care controlau domeniul agricol și a marii burghezii, care controla industria, finanțele și băncile. O categorie mai redusă, dar în plină dezvoltare era cea a muncitorilor industriali. Aceștia proveneau din rândurile țăranimii ruinate care migrase la oraș, și a meșteșugarilor sărăciți din mediul urban. Ei erau concentrați în centrele industriale ale țării, București, Timișoara, Ploiești, Galați, Brăila, Bacău, Iași, Turnu Severin și Craiova. Viața lor era deosebit de grea, datorită introducerii lente a mașinismului, a zilei de lucru de 12-14 ore, a lipsei repausului duminical, a unei legislații ocrotitoare a muncii, a salariilor mici, a angajării de femei și copii și a condițiilor de muncă dificile (locații insalubre).

Sistemul politic românesc din acea vreme, în special după adoptarea Constituției din 1866, era caracterizat de o democrație tipică secolului al XIX-lea. Acest lucru era evident numai după o privire la sistemul electoral de tip cenșitar. Votul se făcea pe colegii în funcție de venit, iar populația majoritară era comasată în ultimul colegiu (al III-lea) votând printr-un delegat la 50 de persoane. Astfel, spectrul politic era dominat de reprezentanții marilor proprietari (conservatorii) și ai burghezii (liberalii).

2. Perioada

pre-instituțională a socialismului

În principatele române, ideile socialiste au cunoscut o răspândire limitată, de obicei sub influența intelectualilor cu studii în străinătate. În Moldova și Țara Românească transferul de idei s-a făcut mai ales pe filiera franceză, datorită predilecției pentru cultura franceză în această zonă, sub imboldul redescoperirii rădăcinilor latine comune. O primă tentativă a fost cea a lui Teodor Diamant, care, sub influența lui Fourier, a înființat în 1835 falanșterul de la Scăeni (Prahova), o comunitate de producție în care erau puse în aplicare principii avangardiste generoase (ziua de muncă de 8 ore, distribuție în funcție de munca depusă, instruire). În cele din urmă, în 1836, autoritățile au desființat falanșterul, la presiunile

guvernului țarist reacționar. În 1841, Diamant a încercat să înființeze în Moldova familisterele, colonii agro-industriale alcătuite din familii de robi țigani.

După revoluția de la 1848 și reflexele sale de tip social, în ceea ce privește situația țăranilor, ideile de tip socialist au fost propagate prin intermediul presei muncitorești și socialiste, reprezentate de Telegraful român (1865), Analele tipografice (1869), Uvrieturul și Lucrătorul român (1872). În jurul acestor publicații s-au format cercuri socialiste, în rândul cărora s-au afirmat personalități marcante ca Titus Dunca, Zamfir Arbore, frații Ioan și Gheorghe Nădejde. Un aflax important l-a avut venirea în țară a unui grup de emigranți ruși și basarabeni, cunoscuți sub numele narodnici, prigonii de autoritățile țariste, între care se remarcă Constantin Dobrogeanu-Gherea, Nicolae Zubcu-Codreanu și dr. N. Russel. Ei au adus o infuzie nouă de idei socialiste de tip anarhist, dominante în Rusia, dar și de tip german, prin intermediul revistelor Basarabia (1879) și Contemporanul (1881). Prima dintre ele este desființată în 1879 de autorități, din nou, la presiunile rușilor.

Revista Contemporanul a reușit să supraviețuiască în epocă datorită profilului său științific, bazat pe materialismul lui Vasile Conta, și datorită scrierilor politice ale lui Dobrogeanu-Gherea și a altor intelectuali de marcă, ca Vasile G. Morțun, Theodor Speranția, Sofia Nădejde, Anton Bacalbașa, Constantin Mille, Vasile Lateș, ș.a. Ei au dat o orientare modernă mișcării socialiste românești, prin sprijinirea implicării în lupta politică legală. Această orientare s-a concretizat prin apariția, în 1886, a studiului lui Gherea, "Ce vor socialiștii români? Expunerea socialismului științific" și "Programul socialist", o analiză marxistă a societății românești care susținea formarea unui partid socialist românesc și o serie de revendicări democratice de perspectivă (votul universal, libertatea presei, egalitatea femeilor cu bărbații etc.). Totodată, Cercul de studii sociale "Drepturile omului", de la București, fondat în 1884, a constituit un important pol al comunității de idei social-democrate.

Este semnificativ faptul că socialiștii participă la alegerile parlamentare din 1888 și 1892, reușind să-și trimită doi reprezentanți în Camera Deputaților.

3. Activitatea Partidului Social-Democrat al Muncitorilor din România

La 31 martie 1893 a fost fondat Partidul Social-Democrat al Muncitorilor din România (PSDMR). Membrii marcantii ai partidului erau Ioan Nădejde, Vasile G. Morțun, Constantin Dobrogeanu-Gherea, Ioan C. Frimu, Mihail Gheorghiu-Bujor, Gh. Cristescu și Ilie Moscovici. Organul central de presă al partidului a fost Munca (1890-1894), urmat de Lumea nouă (1894-1900). Organizațiile locale erau reprezentate de cluburile și cercurile muncitorești din principalele orașe ale țării. Existau, de asemenea, mișcări de tineret (fondată în 1894) și de femei, iar în mediul sătesc, cluburi socialiste.

Primul congres al PSDMR, desfășurat în zilele de Paști ale anului 1893, a fixat principiile de acțiune ale partidului. Programul adoptat, inspirat din scrierile lui Gherea și de Programul de la Erfurt al social-democraților germani, definea rolul PSDMR ca reprezentant al proletariatului român și apărător al intereselor tuturor claselor oprimate. Obiectivul central era cucerirea puterii politice și formarea unei societăți socialiste prin socializarea mijloacelor de producție și de schimb. Principalele direcții de acțiune imediate ale partidului erau instituirea votului universal, adoptarea unei legislații a muncii și reforma radicală a sistemului agrar în favoarea țăranimii. De asemenea, erau susținute măsuri punctuale ca egalitatea juridică și politică dintre femei și bărbați, laicizarea tuturor școlilor, organizarea învățământului gratuit obligatoriu, garantarea dreptului la înțunire, asociere și grevă, instituirea impozitului progresiv pe venit, impozitarea capitalului neproductiv, electivitatea tuturor funcționarilor publici, descentralizarea și autonomia comunală, desființarea Senatului și revizuirea Constituției.

Din punct de vedere al acțiunii politice, partidul a adoptat o poziție moderată, în sensul

acceptării cadrului constituțional existent, sub influența tripletei aflată la conducerea efectivă: Gherea - Nădejde - Morțun. A existat și o tabără radicală, în frunte cu Constantin Mille, care dorea o transformare revoluționară și imediată. Totuși, la propunerea sa, partidul și-a afirmat sprijinul pentru o formă de guvernământ republicană. În legătură cu problema Ardealului, PSDMR susținea că iredentismul era doar o expresie a luptei dintre burgheziile naționale, iar această problemă ar fi putut fi rezolvată prin discuții între popoarele român și maghiar prietene. Partidul a trimis o delegație la Congresul Internațional Socialiste de la Zürich, din august 1893.

La al doilea congres al PSDMR, desfășurat în aprilie 1894, s-a decis promovarea unei campanii de popularizare a votului universal și extinderea partidului în zona rurală.

La al treilea congres, din aprilie 1895, s-a decis suspendarea lui Constantin Mille datorită cumpărării ziarului Adevărul, considerat un ziar burghez, ostil față de conducerea partidului și concurent al oficiosului acestuia. Totodată a fost cooptat un număr important de muncitori. În 1896 este creată Uniunea sindicatelor breslelor, afiliată partidului.

La Congresul al IV-lea din aprilie 1897, numărul membrilor PSDMR ajunsese la 6000. Tot atunci, apar, însă, divergențe între Vasile G. Morțun, care susține o apropiere de liberali, în vederea obținerii votului universal, și ceilalți membri din conducere.

La începutul anului 1898, Clubul muncitorilor din București a încercat crearea unui nou partid cu o orientare naționalistă și antisemită. Această încercare a eșuat, iar grupul disident s-a întors în aprilie 1899 în partid. La cel de-al cincilea congres, din aprilie 1898, s-a remarcat disputa dintre Alexandru Ionescu, susținătorul unei linii mai apropiate de muncitori și Morțun, susținătorul unei politici de apropiere față de liberali. Această apropiere s-a manifestat prin susținerea de liste comune la nivelul unor orașe în alegerile comunale din toamna anului 1898.

În 1899, situația partidului a devenit foarte

dificilă. Problemele de susținere materială a activității partidului au devenit critice ridicând multe semne de întrebare cu privire la viabilitatea sa. De asemenea, autoritățile centrale au dus o politică susținută de descurajare a mișcării și de discreditare în rândul opiniei publice.

La nivel rural s-a desfășurat o adevărată campanie de reprimare a activiștilor socialiști. În aceste condiții, congresul din aprilie 1899 a devenit hotărâtor pentru soarta partidului. În cadrul acestuia, unii lideri ai partidului (Vasile G. Morțun, George Diamandi, Alexandru Radovici), apreciind că România era o țară slab dezvoltată, cu un proletariat în formare, incapabil să-și asume un rol istoric propriu, au propus fondarea unui partid "național-democrat" care să constituie o alternativă reală la cele două partide dominante. De fapt, aceasta era doar o manevră prin care o parte a membrilor partidului încercau să-și justifice apropierea de liberali. În cele din urmă, acești lideri, numiți și "generoși", au părăsit PSDMR, care s-a destrămat și s-au înscris în Partidul Liberal. Ei au alcătuit aripa de stânga a PNL, care a avut un rol important în luarea deciziei ca acest partid să militeze pentru realizarea reformei agrare și a celei electorale.

Între 1893-1899, PSDMR a organizat acțiuni revendicative pentru adoptarea unor măsuri legislative favorabile muncitorilor. Printre acestea s-a numărat greva de la Galați (iunie 1893) și alte 180 de greve.

Totodată, PSDMR a participat la activitatea parlamentară. Încă din 1888, organizațiile socialiste de la Iași și București au luat parte la alegerile parlamentare împreună cu Partidul Democrat-Radical, reușind alegerea a doi deputați (Ioan Nădejde și Vasile G. Morțun), în 1892. PSDMR a luat parte la alegerile generale din 1895 și 1899, având, până în 1899, un deputat (Vasile G. Morțun) în parlament. PSDMR a criticat guvernele liberale și conservatoare, cerând adoptarea unor legi în favoarea țăranimii și muncitorimii, și de sprijinire a învățământului. Aceste poziții au fost întărite prin conferințele săptămânale susținute de membri ai partidului la clubul din București.

4. Reconstituirea partidului

După destrămarea partidului, cluburile muncitorești au fost desființate cu excepția clubului de la București, în cadrul căruia au continuat să activeze personalități ca I. C. Frimu, C. Z. Buzdugan și Christian Racovski. În iunie 1901 este fondat cercul România Muncitoare, ca loc de dezbateri a ideilor socialiste. Acest cerc publică revista săptămânală "România muncitoare" (1902, 1905-1914), la care mai colaborează Dobrogeanu-Gherea, Constantin Mille și Alexandru Ionescu. În același timp, la Iași, se constituie Cercul de studii sociale unde activează personalități ca Max Vexler, Litman Ghelerter, Ion Sion, Ilie Moscovici și Mihai Gheorghiu Bujor. Aceste cercuri continuă să se manifeste, în special prin manifestațiile de la 1 Mai.

O influență importantă asupra socialiștilor români este exercitată de revoluția rusă din 1905-1907. Prin intermediul unor manifestații este condamnată represiunea țaristă. Un avânt important îl cunoaște mișcarea sindicală, ajungându-se la formarea a 345 de asociații la nivelul întregii țări. În 1906 este fondată Comisia Generală a Sindicatelor din România. Aceasta a organizat numeroase greve și acțiuni de protest până în 1910, cea mai importantă fiind greva de la Galați din iunie 1907.

Principalul eveniment din această perioadă a fost răscoala țărănească din 1907. Cercul România muncitoare a luat atitudine împotriva guvernului, ceea ce a atras suspendarea temporară a revistei sale. De asemenea, delegația socialiștilor români la Congresul Internaționalei a II-a de la Stuttgart a determinat adoptarea unei rezoluții de protest împotriva reprimării răscoalei. Ca represalii, Christian Racovski, unul dintre membrii delegației a fost expulzat din țară până în 1911.

În iulie 1907, la conferința sindicatelor și cercurilor socialiste de la Galați, se decide formarea Uniunii Socialiste și a Comisiei Generale a Sindicatelor, ca mișcări de tranziție către un nou partid social-democrat. În această perioadă a fost adoptată așa-zisa "lege Orleanu", care interzicea dreptul la asociere și la grevă al angajaților statului. Uniunea și Comisia au condamnat această lege,

alături de majoritatea opiniei publice, și au organizat numeroase acțiuni de protest ce au culminat cu greva generală din ianuarie 1910.

La 31 ianuarie 1910 este înființat Partidul Social Democrat Român (PSDR). Conducerea centrală era asigurată de Comitetul Executiv (în 1910) din care făceau parte I. C. Frimu, Mihai Gh. Bujor, Christian Racovski, Dimitrie Marinescu și Constantin Vasilescu. Conducerea sindicatelor a rămas în sarcina Comisiei Generale alcătuită din Gheorghe Cristescu, Dumitru Popp, Constantin Popovici și Iordan Ionescu. Un rol important continua să îl joace Dobrogeanu-Gherea a cărui lucrare Neoiobăgia a avut o influență importantă asupra direcției partidului, mai ales în domeniul rural, unde a fost susținută o reformă agrară radicală. Programul partidului nu a suferit modificări substanțiale cu excepția introducerii unor revendicări privind tratamentul egal al evreilor cu românii și reducerea stagiului militar la un an. Organizațiile locale constau în cluburile România muncitoare. Din 1914, aceste cluburi devin secțiuni ale partidului. Principalul organ al partidului a fost, în această perioadă, România muncitoare (1910-1914), urmat de Lupta (1914-1916) și Socialismul (1918-1921).

În martie 1910 a fost aprobat statutul și regulamentul Tineretului muncitor, devenit Comitetul central al mișcării tineretului muncitoresc din România, în 1912. În 1910 se înființează, pentru o scurtă perioadă, fiind reluată între 1912-1913, școala de propagandă a partidului, la care predau I. C. Frimu, Gh. Bujor, Ecaterina Arbore, Christian Racovski și Constantin Graur. În august 1912 se organizează la București Cercul feminin, care se extinde apoi și în restul țării. Deși participă la alegerile din 1912 și 1914, PSDR nu reușește să obțină mandate în parlament cu excepția lui Constantin Popovici care candidează ca independent în 1914. În aceste condiții votul universal a devenit principalul deziderat al PSDR, așa după cum se remarcă și în timpul Congreselor al II-lea (iulie 1912) și al III-lea (aprilie 1914). Treptat, se remarcă și o tendință accentuată de distanțare față de sindicate și de acțiune politică autonomă.

În timpul războaielor balcanice (1912-1913) PSDR adoptă o poziție antirăzboinică, militând pentru realizarea unei "republici federative a popoarelor balcanice" și a unei federații a partidelor socialiste balcanice. În acest context, în 1915 este organizată o conferință la care participă socialiști din Grecia și Bulgaria. Legăturile cu alte partide social-democrate au fost întărite și prin participarea la Congresele Internaționalei a II-a de la Basel (1912) și Copenhaga (1913), unde au fost adoptate rezoluții pacifiste.

În perioada neutralității active a României din timpul Primului Război Mondial (1914-1916), PSDR s-a pronunțat împotriva războiului, sub influența hotărârilor Congresului Internațional Socialiste de la Zimmerwald (septembrie 1915). Această poziție a fost reafirmată, mai ales cu prilejul Congresului al IV-lea din octombrie 1915. Au fost organizate ample manifestații de stradă împotriva intrării țării în război. Partidul a militat pentru unificarea țării în urma slăbirii celor două tabere implicate în "războiul imperialist", moment în care clasa muncitoare ar fi preluat puterea politică și ar fi realizat o societate democratică. O parte dintre liderii partidului (Gh. Bujor, Max Vexler) au avut, totuși, o poziție mai nuanțată, susținând imposibilitatea neutralității până la sfârșit.

În timpul războiului activitatea PSDR a fost interzisă de statul român. Unii lideri PSDR au fost mobilizați, secretarul partidului, Dumitru Marinescu, murind pe front, alții, în frunte cu Gheorghe Cristescu, au rămas în teritoriul ocupat de inamic, acționând în ilegalitate. Ei au păstrat totuși legăturile cu mișcarea social-democrată germană prin intermediul anumitor activiști din armata germană. De partea cealaltă, în Moldova, Max Vexler a fost asasinat de naționaliști iar I. C. Frimu și Christian Racovski au fost arestați pentru propagandă antirăzboinică. I. C. Frimu a murit în închisoare, iar Racovski a fost eliberat de soldați ruși simpatizanți ai bolșevicilor, în 1918, și transportat în Rusia, unde a devenit membru al Partidului Comunist militând împotriva statului național român. Tot în 1918, majoritatea conducătorilor socialiști (Ecaterina Arbore, Constan-

tin-Titel Petrescu, Ilie Moscovici, Constantin Popovici, Gheorghe Cristescu, Dumitru Popp ș. a.) au fost arestați pentru activitatea lor ilegală.

Sub influența revoluției ruse din februarie 1917, mișcarea social-democrată română a adoptat o serie de obiective radicale, cum ar fi împroprietărirea țăranilor și proclamarea republicii, alături de cererea constantă a introducerii votului universal. Totuși, proclamația regelui Ferdinand către ostași, în care le promitea o reformă agrară și una electorală, a fost de natură să favorizeze curentul reformist-moderat din PSDR. Gruparea radicală, în frunte cu M. Gh. Bujor, Alexandru Nicolau, Gheorghe Stroici ș. a., au format în exil la Odessa, Comitetul de acțiune social-democrat român. Acesta a continuat să militeze pentru răsturnarea regimului din țară și a salutat revoluția bolșevică din octombrie 1917. În ianuarie 1918 Comitetul, rebotezat Comitetul revoluționar român, s-a mutat la Moscova, de unde a încercat să facă o propagandă intensă în favoarea revoluției bolșevice. În țară, propaganda nu a avut efecte semnificative. Totuși, răsturnarea regimului a rămas un deziderat comun al socialiștilor români în această perioadă.

5. Mișcarea social-democrată din Transilvania și Banat

În Transilvania și Banat, mișcarea social-democrată s-a manifestat sub forma secției românești a Partidului Social-Democrat din Ungaria. Aceasta a fost fondată în ianuarie 1906, la Lugoj, de către intelectuali români în frunte cu Ioan Crețu, Aurel Cristea, Ioan Flueraș, Iosif Jumanca și Tiron Albani. Organul central de presă al secțiunii a fost Adevărul. Glasul poporului (1903-1914, 1917-1919), succedat de Tribuna socialistă (1919-1921).

Mișcarea a fost susținută de muncitori și de pături ale țăranimii. Structura organizatorică s-a bazat pe secțiunile create, mai întâi la nivel rural, apoi și la nivel urban. Conducerea activității a fost asigurată de Comitetul regnicolar român, transformat în Comitetul Central Român, apoi, după 1918, în Comitet Executiv.

Documentele programatice susțineau obiective maxime specifice ale social-democrației timpurii, precum desființarea proprietății private și transformarea ei în proprietate colectivă și transformarea sistemului de producție capitalist într-un sistem de producție socialist. În practică, partidul a susținut revendicări cu un caracter democratic, cum ar fi introducerea votului universal, direct și secret, garantarea libertății presei, a dreptului de asociere și de întrunire, introducerea impozitului proporțional pe venit, a unei legislații a muncii mai generoase (asigurări sociale, ziua de lucru de opt ore, protejarea muncii femeilor și copiilor), redistribuirea pământului către masele țărănești și drepturi egale pentru toate naționalitățile.

La sfârșitul secolului al XIX-lea în diferite orașe din Transilvania și Banat au apărut organizații socialiste în strânsă legătură cu Internaționala a II-a. În anii 1902-1903, iau ființă și o serie de organizații social-democrate în mediul rural din Transilvania. În anii 1906-1908, după organizarea secției românești a Partidului Social-Democrat din Ungaria, aceasta a organizat o amplă acțiune de dobândire a votului universal, un pas important pentru emanciparea națională a românilor din aceste provincii. În cursul acestei acțiuni, socialiștii au inițiat o colaborare mai strânsă cu Partidul Național Român.

Din 1911, socialiștii transilvăneni au lansat o campanie de demonstrații antirăzboinice ale muncitorimii. După declanșarea războiului, ziarul Adevărul a fost suspendat, iar activitatea partidului interzisă de guvernul de la Budapesta. Majoritatea membrilor partidului au fost mobilizați forțat și trimiși pe front. În iulie 1917, Comitetul Central al partidului, activând în ilegalitate, a lansat un manifest îndemnând la greve, demonstrații de masă, părăsirea frontului și acțiuni de subminare a Imperiului Austro-Ungar.

În urma Congresului din mai 1918 a fost aprobată conlucrarea cu Partidul Național Român în vederea eliberării naționale a românilor transilvăneni. La 12 noiembrie s-a format Consiliul Național Român, alcătuit din șase membri ai social-democrațiilor transilvăneni și șase membri a Par-

tidului Național Român, ca unic for al voinței românilor din aceste provincii. Membri ai partidului au fost aleși în conducerea consiliilor naționale locale. La Adunarea Națională de la Alba Iulia, din 1 decembrie 1918, au fost prezenți 150 de delegați socialiști care s-au pronunțat pentru unirea Transilvaniei cu România. În cuvântul său, Iosif Jumanca a arătat că social-democrații sprijină Unirea, precizând: "Social-democrația nu-i identică cu lipsa simțului național. Noi nu zicem ubi bebe ibi patria, dimpotrivă, zicem că, acolo unde ți-e patria, acolo trebuie să-ți cauți de ea". Reprezentanții social-democrațiilor transilvăneni au intrat și în Marele Sfat Național, constituit la 2 decembrie 1918, și au făcut parte din Consiliul Dirigent (până la 4 august 1919, la Resortul social, Ioan Flueraș, iar la Resortul industriei, Iosif Jumanca).

După unificarea țării, socialiștii transilvăneni au militat pentru unificarea forțelor socialiste la nivelul întregii țări, contribuind la elaborarea programului politic unic al tuturor partidelor socialiste din România (mai 1919). La Conferința de la Sibiu, din septembrie 1919, partidul a adoptat denumirea de Partid Socialist din Ardeal și Banat. Doi reprezentanți ai partidului (Ioan Flueraș și Eugen Rozvan) au făcut parte din delegația socialiștilor români care s-a deplasat la Moscova pentru convorbirile cu reprezentanții Internaționalei a III-a. Primul nu a fost primit din cauza participării în Consiliul Dirigent alături de reprezentanți ai "dușmanului de clasă". De altfel, majoritatea socialiștilor transilvăneni s-au pronunțat în favoarea menținerii programului din 1919. Ei au fost principalii inițiatori ai mișcării "de dreapta" supusă dezbaterii Consiliului General al Partidului Socialist în februarie 1921, și s-au retras din partid în urma respingerii mișcării. Adepții grupării de stânga au participat la Congresul general din mai 1921.

6. Partidul Social-Democrat Român din Bucovina

Primele organizații socialiste românești din Bucovina datează din deceniile șapte și opt ale secolului al XIX-lea, când s-au constituit diverse

asociații socialiste cu caracter cultural. Oamenii de cultură bucovineni care locuiau la Viena au alimentat aceste asociații cu literatură politică și le-au stimulat activitatea de grupare în sindicate și apoi în partid. La congresul Partidului Social-Democrat din Austria (Viena, 1897) s-a adoptat principiul funcționării partidului pe naționalități. Astfel social-democrația din Bucovina s-a reorganizat, fiind create partide social-democrate pe naționalități. Secția social-democrată din Bucovina era autonomă în problemele muncitorimii române, își convoca propriile forumuri, care alegeau conducerea proprie, dirija activitatea muncitorimii române bucovinene și a secției sale de femei. Congresul Organizației regionale internaționale social-democrate din Bucovina, la care luau parte delegați aleși de partidele naționale, proporțional cu numărul membrilor fiecărui partid, stabilea tactica și strategia, precum și acțiunile comune, alegea comitetul executiv internațional, format din reprezentanții tuturor partidelor social-democrate naționale. La începutul secolului al XX-lea activitatea s-a desfășurat mai ales prin sindicate, care grupau muncitori români din Cernăuți, Suceava, Rădăuți, Storojineț. În 1905 s-a format la Cernăuți, Secretariatul politic și sindical, ca for de conducere al mișcării social-democrate române din Bucovina.

În iulie 1906 s-a constituit Partidul Social-Democrat Român din Bucovina (PSDRB). Membrii marcanți ai partidului erau George Grigorevici (președinte), Iacob Pistiner, Tatiana Grigorevici, Rudolf Gaidosch, Traian Dan. Organul central de presă a fost Lupta (1906-1910), urmat de Vremea Nouă (1920-1921). PSDRB a cuprins muncitori români din întreprinderile orașelor Bucovinei, funcționari și intelectuali. Partidul s-a organizat pe bazele create de sindicatele muncitorești, mai ales pe cel al tipografilor.

Programul partidului se inspira în cea mai mare parte din programul general al social-democrației austriece, cu accent mai mare pe reforme în cadrul regimului imperial, prin acțiunea parlamentară. Social-democrații români aveau puncte de vedere diferite în ce privește rezolvarea

problemei naționale: unii propuneau o confederație democratică a popoarelor din imperiu, alții unirea tuturor românilor într-un singur stat național. Strategic, partidul se înscria pe linia triumfului socialismului prin reforme democratice și a sprijinirii unei largi mișcări socialiste de solidaritate internațională. Tactica prevedea cucerirea de drepturi și libertăți pentru muncitorime (ziua de muncă de 8 ore, repaus duminical, salarii "omenești"), dar și pentru masa populației române din orașe și sate (dreptul la școli proprii, la folosirea limbii române în învățământ, justiție și administrație, la presă).

PSDRB a organizat demonstrații antirăzboi, proteste împotriva autorităților administrative austro-ungare, a depus o intensă acțiune propagandistică și culturală, a stabilit și menținut legături strânse cu socialiștii din România. De asemenea, partidul a inițiat campanii politice pentru obținerea votului universal și a luat parte la confruntări electorale. La alegerile parlamentare din 1907, reprezentantul partidului, George Grigorevici a fost ales deputat în Parlamentul de la Viena (reales și în 1911). După izbucnirea primului război mondial, partidul a acționat conspirativ, pentru că pământul Bucovinei devenise teatru de război.

După destrămarea monarhiei austro-ungare, PSDRB a făcut parte din Consiliul Național Român din Bucovina constituit în octombrie 1918. La Congresul reprezentanților populației din Bucovina din noiembrie 1918 partidul a susținut unirea cu România. Delegații socialiști bucovineni au luat parte la Conferința Partidului Socialist din România din mai 1919, votând programul politic și electoral unic al întregii mișcări socialiste. Aceștia au făcut parte din Consiliul General, forul conducător al întregii mișcări socialiste.

C. Social-democrația românească în perioada interbelică

1. Activitatea PSDR între 1918-1921

PSDR a salutat Marea Unire din 1918, solicitând democratizarea întregii țări și transformarea într-o societate socialistă. La 11 decembrie 1918,

PSDR își schimbă denumirea în Partidul Socialist și adoptă, sub influența revoluției bolșevice din Rusia, o Declarație de principii în care era menționată cucerirea puterii politice prin orice mijloace în vederea instituirii dictaturii proletariului. În perioada următoare, Partidul Socialist a susținut mișcările sociale revendicative ale populației aflate într-o situație materială precară. În cadrul alegerilor parlamentare, numărul de mandate obținute de socialiști a crescut de la 7 deputați în 1919, la 19 deputați și 3 senatori în 1920.

După unificarea țării au fost luate măsuri în vederea unificării partidelor socialiste existente. În mai 1919 a fost adoptat un program politic și electoral unic, iar în decembrie 1919 s-a format Consiliul General, organism reprezentativ de conducere. În octombrie 1920, s-a hotărât organizarea partidelor socialiste regionale (din Vechiul Regat, Transilvania și Bucovina) pe baza unui statut unic. Noul program, adoptat în 1919, preciza scopul principal al partidului de a desființa exploatarea sub orice formă îndreptată împotriva unui neam, sex sau clase. Trecerea la orânduirea socialistă urma să se facă prin înnoirea cadrelor și reglementărilor existente. Printre măsurile imediate sprijinite de partid se numărau acordarea votului universal pentru toți cetățenii în vârstă de peste 18 ani, fără deosebire de religie, naționalitate sau sex, suprimarea Senatului, elaborarea unei legislații democratice a muncii, exproprierea totală a solului și formarea unei categorii de mici proprietari, ridicarea productivității prin asigurarea de către stat a mijloacelor tehnice, îngrijirea, iar pe plan extern, pentru menținerea de relații amicale cu toate statele și popoarele.

Pe plan internațional se desfășura o vie dezbateri privind căile de evoluție a mișcării muncitorești. Internaționala a II-a dăduse faliment în 1914, când socialiștii francezi și germani au votat pentru credite de război. În martie 1919 a luat ființă Internaționala a III-a Comunistă, din inițiativa lui V.I. Lenin, iar în partidele socialiste s-au creat curente în favoarea aderării la această Internațională.

În această perioadă, în sânul Partidului Socia-

list au apărut grupuri care susțineau afilierea la Internaționala a III-a Comunistă, ca expresie a spiritului revoluționar al mișcării. În 1920, o delegație a partidului a avut discuții la Moscova cu liderii ai Internaționalei Comuniste, în urma cărora a fost demarată acțiunea de afiliere a partidului la această organizație. În cadrul ședinței Consiliului General al Partidului Socialist din 30 ianuarie-3 februarie 1921, au fost supuse la vot trei moțiuni: a grupării de stânga, care cerea afilierea fără rezerve, a grupării de centru, care susținea discutarea problemei în cadrul secțiilor partidului, și a grupării "de dreapta", care susținea menținerea programului deja existent al partidului. Moțiunea stângii a întrunit majoritatea, fapt care a determinat retragerea grupării "de dreapta" din partid și marginalizarea grupării de centru. În mai 1921, gruparea de stânga a convocat Congresul partidului care a consfințit afilierea Partidului Socialist din România la Internaționala Comunistă și transformarea sa în Partidul Comunist Român (PCR).

2. Încercările de reunificare

Membrii care au părăsit Consiliul General al Partidului Socialist în februarie 1921 au înființat Comitetul Central al social-democrației române. Crearea acestuia a dus la fondarea, în iunie 1921 a Federației Partidelor Socialiste din România. Federația cuprindea organizații socialiste distincte, care ființau autonom pe temeiul principiului regional: Partidul Social-Democrat din Bucovina, Partidul Socialist din Banat, Partidul Socialist din Transilvania, Partidul Socialist din România. La nivel național, însă, Federația dispunea de un grup parlamentar aparte în Camera Deputaților. În ansamblu, a fost adoptată o politică moderată, în contrast cu acțiunile comuniștilor, care au fost scoși în afara legii în 1924. În 1926 Federația avea 12.000 de membri

Un moment important l-a reprezentat afilierea la Internaționala Socialistă, denumită conjunctural "a II-a și jumătate", oficial, Uniunea Muncitorească Internațională a partidelor socialiste, cu sediul la Viena. În decembrie 1922 reprezentanții Internaționalei Socialiste au publicat "Manifest

către muncitorii socialiști din toate țările". Pe baza prevederilor acestui document a fost convocat Congresul de la Hamburg în mai 1923. Din partea Partidului Socialist Român a fost prezent Ilie Moscovici. Ca reprezentant permanent al mișcării social-democrate din România pe lângă noua organizație, a fost dr. Iacob Pistiner din Bucovina. La Congresul de la Marsilia (august 1924) România a avut ca reprezentanți ai Federației Partidelor Socialiste din România pe Ioan Flueraș, Ilie Moscovici, dr. Iacob Pistiner și Șerban Voinea.

Cel mai important moment al acestei perioade a fost adoptarea, în martie 1926, a unei noi legi electorale care introducea principiul primei guvernamentale (partidul care obținea peste 40 % din voturi, primea 50 % din mandate plus procentul obținut din restul de voturi, iar partidele care nu obțineau 2 % din voturi nu intrau în parlament). Se puneau astfel bazele unei dominații exagerate a partidului majoritar, nesocotindu-se principiul separațiilor puterilor în stat. Federația a criticat această măsură alături de alte partide din opoziție, ca Partidul Național și Partidul Țărănesc. Acest fapt a inițiat o apropiere între social-democrați și PNȚ, în vederea participării pe liste comune în alegeri. În același timp, ei s-au îndepărtat de comuniști și de organizațiile înfrățite cu aceștia. Factorul determinant, totuși, a fost obținerea a doar 1,8 % din voturi și ratarea intrării în parlament în alegerile parlamentare din 1926.

Datorită activității lipsite de coerență, la Congresul din 7 mai 1927 s-a hotărât centralizarea întregii mișcări socialiste prin constituirea Partidului Social-Democrat (PSD), care acționa pentru apărarea drepturilor muncitorimii în fața politicii ostile a guvernului. Membri marcanți ai PSD erau George Grigorovici, Constantin-Titel Petrescu, Ilie Moscovici, Șerban Voinea, Iosif Jumanca, Ioan Flueraș, Ștefan Voitec, Lotar Rădăceanu, Theodor Iordănescu, Ion Pas. Organul central de presă al partidului a fost Socialismul (1927-1933), urmat de Lumea Nouă (1933-1940) și Libertatea (1944-1948). PSD a cuprins muncitorimea și s-a sprijinit și pe organizațiile sindicale grupate în Confederația Generală a Muncii.

Principalul scop programatic era "desființarea exploatării economice, a asupririi politice sau naționale și a înapoierii culturale sub orice formă". Atingerea acestui obiectiv trebuia să se realizeze evolutiv, un rol determinant revenind reformelor. Programul de acțiune presupunea "democratizarea desăvârșită a vieții de stat" prin: instituirea votului universal cu reprezentare proporțională pentru toți cetățenii de la 20 de ani în sus, numirea guvernului de către parlament, desființarea Senatului, adoptarea unui sistem general de ocrotire socială pentru muncitorime, inițierea unor politici agrare radicale. În plan extern se promova o politică de pace și de colaborare cu toate popoarele.

3. Facționalismul stângii (1928-1938)

În februarie 1928, PSD a stabilit o înțelegere cu PNȚ cu scopul de a înlătura PNL de la putere și a format un cartel electoral cu aceștia pentru alegerile parlamentare din decembrie 1928. Această orientare a nemulțumit pe unii membri din partid care doreau o alianță cu Blocul Muncitoresc Țărănesc, organizație apropiată de comuniști. Ei au părăsit partidul și au format, în iulie 1928, Partidul Socialist al Muncitorilor din România (PSMR). Printre membrii marcanți ai PSMR erau Litman Ghelerter, Ștefan Voitec, Zaharia Tănase, Vasile Anagnoste. Organul central de presă al partidului a fost Proletarul (1928-1935). PSMR va cunoaște o extindere organizatorică ce va cuprinde centre din județele sudice și estice ale țării, precum și din Transilvania. Baza partidului o formau secțiunile, constituite pe localități, mai multe secțiuni alcătuind o federație județeană. Conducerea era asigurată de Comitetul Executiv Central. Partidul a aderat la Biroul Socialist Internațional cu sediul la Paris.

Ca program de acțiune imediată PSMR s-a axat pe lupta pentru apărarea și lărgirea libertăților și drepturilor democratice, pentru adoptarea unor măsuri sociale vizând combaterea șomajului, ajutorarea celor fără loc de muncă, salarii decente, protejarea muncii femeilor și a copiilor, o nouă expropriere, fără plată, în favoarea țăranimii sărace. Pe plan extern, PSMR a promovat o

politică de pace cu toate popoarele și recunoașterea de jure a URSS. Pornind de la fenomenele grave ale crizei economice din 1929-1933, partidul a adoptat concepția despre posibilitatea imediată a revoluției sociale. PSMR a propus Blocului Muncitoresc-Țărănesc, în decembrie 1928, o participare pe liste comune în alegerile generale. Lista comună nu a obținut decât 1,4% din voturi. PSD, în schimb, a obținut, pe listele PNT, 9 mandate de deputat.

În contextul declanșării crizei economice din 1929-1933, situația a devenit critică pentru majoritatea partidelor politice din țară, dar și din Europa. Astfel, înrăutățirea condițiilor de viață a determinat peste tot ascensiunea unor forțe de extremă dreaptă. În același timp s-a produs un fenomen de fărâmițare a partidelor clasice ca urmare a unor dispute personale. În România, restaurația carlistă din 1930 a accentuat în mod gradual trăsăturile autoritare ale regimului politic. PSD s-a opus acestei tendințe susținând, în continuare opțiunea republicană.

Congresul PSD din mai 1930 a luat act de divergențele crescânde dintre PSD și PNT, culminând cu reprimarea grevei minerilor de la Lupeni (august 1929) și a condamnat politica guvernului Maniu. Divergențele majore se înregistrau în domeniul politicii inflexibile față de șomeri și a ostilității față de muncitori. Pe viitor, partidul se va prezenta, din acest moment, singur în alegeri. PSD a participat la alegerile județene, municipale și comunale din februarie -martie 1930 (au fost aleși sute de consilieri PSD), la alegerile parlamentare din iunie 1931 (obținând 6 locuri de deputați) și iulie 1932 (obținând 7 locuri de deputați) și la alegerile comunale din decembrie 1932 (impunând mulți reprezentanți în fruntea primăriilor și ca membri ai consiliilor comunale). Grupul parlamentar social-democrat a acționat, în plan intern, pentru lărgirea drepturilor sociale și democratice ale maselor și pentru modificarea legii electorale, iar în plan extern, pentru dezarmarea generală și simultană a tuturor statelor printr-o înțelegere internațională. Aceste succese au creat temporar impresia de întărire a PSD și de rezol-

vare a problemelor din trecut. A fost continuată legătura cu Internaționala Socialistă prin participarea la Congresul de la Viena (iulie 1931) din partea PSD a unei delegații formate din Ilie Moscovici, Nicolae Deleanu, Theodor Dan și Iordan Ionescu.

Disidențele au continuat, însă. Mai întâi, la Conferința restrânsă ce a avut loc la Câmpina în septembrie 1931, s-a hotărât schimbarea denumirii PSMR în Partidul Socialist Independent din România (PSIR). Apoi, în februarie 1933, prin desprinderea unor militanți din PSD, s-a format Partidul Socialist din România (PSR), condus de Constantin Popovici. Aceștia acuzau conducerea partidului de compromisuri de clasă și doreau o colaborare cu comuniștii. PSR a avut ca organ de presă Unificarea Socialistă. Și-a propus ca obiectiv "întronarea societății socialiste" prin "răsturnarea burgheziei și a dominației ei economice, care nu se poate face decât prin cucerirea puterii politice". PSR s-a unificat în august 1933 cu PSIR, creându-se Partidul Socialist Unitar (PSU).

În alegerile generale din decembrie 1933, PSD a obținut doar 1,26 % din voturi nereușind să trimită în parlament nici un deputat. PSU nu a reușit, la rândul lui, să participe la alegeri din cauza lipsei mijloacelor financiare. Insuccesul s-a datorat atât izolării forțelor socialiste, cât și politicii dure adoptate de guvernul Duca față de grupările extremiste de dreapta și de stânga. Din păcate s-au făcut confuzii între mișcările socialiste muncitorești și agitațiile comuniste, astfel că au fost arestați și o serie de activiști socialiști, ca Gh. Bujor (care nu era, totuși, membru al vreunui partid). Acest fapt a determinat o apropiere între comuniști și socialiști, însă doar la nivelul conjunctural al unor acțiuni. Conducerile celor două partide au continuat să se ostracizeze reciproc. Cu toate acestea, mișcarea sindicală a rămas sub influența PSD, deși comuniștii au încercat să o deturneze în mai multe rânduri.

În perioada 1934-1938, PSD a fost activ în viața politică, în pofida imobilismului unor persoane de la conducere. Beneficiind de un sprijin constant în zonele muncitorești, PSD s-a orientat

către câștigarea simpatiei țărănimii, care reprezenta, încă, conform recensământului din 1930, 79 % din populația țării. Astfel, în 1935 a fost creată Federația țăranilor din România, având ca scop organizarea profesională a populației satelor și apărarea drepturilor lor împotriva abuzurilor puterii. În același timp, însă, la nivel național a scăzut numărul membrilor, iar partidul a înregistrat un declin; nu mai puțin de 23 de organizații locale au fost desființate. Pe de altă parte, însă, organizațiile din Transilvania, Banat și Bucovina erau mult mai pragmatice decât organizațiile din Vechiul Regat.

În octombrie 1935 datorită divergențelor ivite în conducerea PSU, nemulțumită de angajamentele pe care C. Popovici și le-a asumat în vederea realizării unor înțelegeri cu organizații de masă îndrumate de comuniști, această grupare a fost înlăturată din partid în octombrie 1935, iar PSIR și-a reluat activitatea de sine stătătoare.

Congresul PSD din aprilie 1936 a constituit un moment important al acestei perioade. În cadrul lucrărilor sale s-a adoptat un nou program al PSD și a fost ales în funcția de președinte al Comitetului Central, George Grigorovici, iar ca vicepreședinți, Constantin Titel Petrescu și Alexandru Bartalis. De asemenea, au fost cooptați în conducerea partidului Lotar Rădăceanu, Ioan Flueraș, Ilie Moscovici, Teodor Roznovan și Iosif Jumanca. Noul program al PSD păstra cadrul ideologic trasat de Dobrogeanu-Gherea, adăugând unele măsuri de contracarare a ascensiunii fascismului. Măsurile antifasciste erau justificate, fapt dovedit de violența acțiunilor Gărzii de Fier atacă în iunie 1936, sediul PSD. Realizarea unui front unic antifascist s-a lovit de politica subversivă a P.C.R., care refuza colaborarea cu un partid ce acționa într-un cadru legal. Acest cadru legal devenea, însă, pe zi ce trece, din ce în ce mai ostil la adresa mișcărilor și publicațiilor muncitorești datorită cenzurii regale.

Sub influența formării de Fronturi Populare antifasciste în Spania și Franța, mișcarea socialistă română a continuat tratativele în această direcție. PSU a jucat rolul principal în această

acțiune, după 1936. Membrii săi au dus tratative cu Frontul Plugarilor și MADOSZ, organizații controlate de comuniști, fără a obține nici un rezultat. În același timp, PSD s-a orientat, din nou, către o colaborare cu PNT. Aceasta s-a dovedit o pistă falsă, pentru că în ajunul alegerilor parlamentare din decembrie 1937, țărăniștii au convenit un "pact de neagresiune" cu Garda de Fier, trădând încercările de realizare a unui front popular antifascist amplu. În aceste condiții PSD și PSU s-au reunit, participând în alegeri pe liste comune.

La alegerile parlamentare din decembrie 1937, listele comune PSD-PSU nu au reușit să obțină destule voturi (0,94 %) pentru vreun loc de deputat. Rezultatul alegerilor au confirmat ascensiunea forțelor de extremă dreaptă (25 % din mandate) și criza stângii politice. În ianuarie 1938, PSU și-a încheiat activitatea și s-a întors în rândurile PSD. De asemenea, PNT, conștientizând eroarea tactică a "pactului de neagresiune" a revenit la masa tratatelor pentru crearea frontului antifascist. La aceste tratative au mai participat PSR, Partidul Radical-Țărănesc (PRT) și MADOSZ. Până la urmă s-a convenit participarea pe liste comune a PSD, PNT și PRT în alegerile din martie 1938. Din nefericire, la 10 februarie 1938 a fost instaurată dictatura regală, iar activitatea partidelor politice a fost interzisă.

D. Lupta social-democrației românești cu totalitarismul

1. Social-democrația între 1938-1944

În perioada regimului dictaturii regale, membrii PSD au acționat în mod diferit, în funcție de interesele personale. Deși majoritatea membrilor au refuzat colaborarea cu noul regim, o parte au acceptat chiar să ocupe funcții în cadrul acestuia. Astfel, George Grigorovici, Ioan Flueraș, Alexandru Bartalis ș. a. au devenit senatori (14, în total), iar Teodor Roznovan ș. a. (11, în total) au devenit deputați ai noii formațiuni politice marionetă, Frontul Renașterii Naționale. George Grigorovici a fost numit subsecretar la Ministerul

Muncii, Ioan Flueraș a devenit președintele Confederației Generale a Muncii, iar Iosif Jumanca, Teodor Roznovan și alții au ocupat funcții în cadrul unor instituții de stat. Ei sperau ca, în acest fel, să realizeze o parte din obiectivele mișcării social-democrate. Din păcate acest lucru nu s-a întâmplat, ei fiind manipulați de regim.

PSD și-a continuat activitatea în ilegalitate, sub conducerea lui Constantin-Titel Petrescu și a apropiaților săi, printre care, Lotar Rădăceanu, Ilie Moscovici, Constantin Graur, Nicolae Deleanu și Dumitru Popp. Interzis în martie 1938, PSR (C. Popovici) a mai acționat în ilegalitate până la moartea liderului său, în 1940. După transformarea sindicatelor în "bresle", PSD a încercat să exercite o presiune crescândă asupra guvernului prin greve și mitinguri antifasciste. De asemenea, au fost organizate numeroase manifestări culturale și sportive muncitorești. Regimul a tolerat aceste acțiuni pe care a încercat să le deturneze în folosul propriu.

Odată cu declanșarea celui de al doilea război mondial la 1 septembrie 1939, situația devenea critică pentru România. Izolat față de aliații tradiționali anglo-francezi, regimul carlist a fost silit să accepte cedările teritoriale din anul 1940. În acest context regimul lui Carol al II-lea s-a prăbușit, cedând puterea generalului Ion Antonescu, investit cu calitatea de "conducător al statului". Antonescu a promovat o politică de alianță cu Germania, iar la 22 iunie 1941, România a intrat în războiul anti-sovietic, cu scopul declarat de a elibera Basarabia și nordul Bucovinei.

Deși se aflau în tratative cu comuniștii pentru organizarea luptei antifasciste, social-democrații români au condamnat aceste acțiuni și au întrerupt contactele cu comuniștii, care susținuseră anexarea Basarabiei și Bucovinei de Nord la URSS.

În anii regimului antonescian, PSD s-a deplasat, totuși, către o colaborare cu P.C.R.. Aceasta a fost determinată de represiunea violentă a regimului legionar împotriva mișcării muncitorești și de interzicerea breslelor. Colaborarea s-a desfășurat în special între grupul condus de Lotar Rădăceanu și Ștefan Voitec, denumită Uniunea

Socialistă a Muncitorilor și țăranilor. Alți militanți social-democrați, ca Ioan Flueraș, Ion Rusu, Mihai Antonescu și Petre Tomescu colaborează cu regimul și sunt excluși din partid. Cei care s-au opus cu vehemență au fost, însă internați în lagăre unde și-au găsit sfârșitul. După 1942, acțiunea în ilegalitate se intensifică, odată cu înmulțirea înfrângerilor forțelor Axei pe front. La aceste acțiuni se alătură și membri ai PNL și PNT. În 1943 se constituie un nou Comitet Executiv al PSD, condus de Constantin-Titel Petrescu.

În toamna anului 1943 este creat Frontul Patriotic Antihitlerist, format din PSD, P.C.R., Frontul Plugarilor, Uniunea Patrioților și PRȚ. PSD refuză, însă, să participe la acțiunile de sabotaj ale comuniștilor, preferând să desfășoare acțiuni proprii. Au fost păstrate, în schimb, legăturile cu PNL și PNT. În iunie 1944 s-a realizat fuziunea PSD cu Partidul Radical-țărănesc, ceea ce a întărit partidul în cadrul mișcărilor stângii politice. Pe această linie, în aprilie 1944, s-a format Frontul Unic Muncitoresc, ca for de acțiune comună a stângii în România. De fapt, prin aceasta, P.C.R. încerca să-și aservească mișcarea social-democrată și sindicatele.

PSD a contribuit activ la înlăturarea regimului antonescian în august 1944. Astfel, în mai 1944, PSD, P.C.R., PNL și PNT au format Blocul Național Democrat care urmărea scoaterea țării din război și instaurarea unui regim democratic. De asemenea, au fost păstrate legăturile cu Internaționala Socialistă și Partidul Laburist Britanic. Cu toate că nu a participat direct la arestarea mareșalului Antonescu, PSD a contribuit la sabotarea mașinii de război naziste în România în strânsă colaborare cu P.C.R. și armata română.

2. Ocupația sovietică și desființarea PSD

După 23 august 1944, PSD a fost implicat în constituirea primelor guverne provizorii (Constantin-Titel Petrescu fiind ministru secretar de stat, Lotar Rădăceanu, ministrul muncii, Ștefan Voitec, ministrul educației naționale, Gheorghe Nicolau, ministru al asigurărilor sociale). În același timp, partidul se deplasează vertiginos către

comuniști, mișcare favorizată de ocupantul sovietic. În octombrie 1944 se constituie Frontul Național Democrat (FND), format din P.C.R., PSD, Frontul Plugarilor, Apărarea Patriotică, Uniunea Patrioților, MADOSZ și altele. Prin această acțiune P.C.R. începe să-și subordoneze sindicatele și să se infiltreze, mai ales în organizațiile de tineret (Uniunea Tineretului Socialist, UTS) și de femei (Uniunea Femeilor Muncitoare, UFM).

La începutul anului 1945, a apărut în București, sub președinția lui Ioan Flueraș, Partidul Socialist Democrat Român. Această formațiune susținea cucerirea puterii în stat pe cale parlamentară în vederea realizării vechiului program social-democrat, respingând conclucrarea în front unic cu comuniștii. A fost dizolvat în septembrie 1946 iar liderii săi (Ioan Flueraș, George Grigorevici, Ioan Mirescu) au fost arestați și întemnițați pentru colaborare cu regimuri "fasciste" sau "pro-fasciste".

Între 1945-1946 PSD cunoaște o ascensiune fulminantă. În decembrie 1945 numărul membrilor crește la 700.000, ajungând la aproape un milion în anul următor. Totuși, creșterea s-a făcut prin intrarea în partid a unor oportuniști și a unor comuniști deghizați în social-democrați. PSD a fost reprezentat în guvernul dr. Petru Groza instalat în martie 1945, spre deosebire de celelalte partide istorice care au început să fie îndepărtate. În cadrul acestui guvern PSD a deținut trei ministere (Ștefan Voitec - educație națională, Lotar Rădăceanu - muncă, Tudor Ionescu - mine și petrol) și două subsecretariate de stat (Ion Burcă - interne, Adrian Dimitriu - industrie și comerț). Constantin-Titel Petrescu și alți lideri regionali și-au exprimat rezervele față de noul guvern și au refuzat să participe la constituirea sa. Astfel devenea evidentă falia dintre "colaboraționiști" (față de comuniști) și "independentiști".

La conferința din decembrie 1945 mai mulți lideri în frunte cu Constantin-Titel Petrescu au cerut promovarea unei acțiuni politice independente. În urma hotărârii majorității delegaților de a merge în alegerile parlamentare pe liste comune cu P.C.R., Constantin-Titel Petrescu și susțină-

torii săi au părăsit la 10 martie 1946, lucrările Congresului extraordinar al PSDR constituindu-se apoi, în mai 1946, în Partidul Social-Democrat Independent (PSDI). Membrii marcați ai PSDI au fost Constantin-Titel Petrescu, Adrian Dimitriu, Ilie Dumitriu, Iosif Jumanca, Romulus Dan. În manifestul PSDI din martie 1946 se arăta că partidul promovează o politică de sine stătătoare, pentru promovarea concepțiilor ideologice și politice tradiționale ale social-democrației, recrutarea de noi membri pentru impunerea unui program de reforme, crearea unei orânduiri bazate pe libertate, bunăstare, ordine, disciplină și democrație socială.

Pentru a participa la primele alegeri parlamentare postbelice PSDI a încheiat în octombrie 1946, împreună cu PNT și PNL un acord al "opozității unite" prin care își acordau sprijin reciproc, fără a crea însă un program comun. În noiembrie 1946 a depus, pe liste proprii, 294 de candidaturi în 41 din cele 58 de județe ale țării, obținând totuși 65.000 voturi (1,9 %), dar nici un loc de deputat. Pentru că ziarul propriu "Lumea nouă" nu a primit autorizația de apariție, PSDI a publicat apeluri, memorii sau manifeste în "Dreptatea", organul de presă al PNT, atacând politica promovată de guvernul dr. Petru Groza, îndeosebi cea internă. PSD a obținut 81 de deputați pe listele FND, iar în guvern a primit patru ministere (Ștefan Voitec - educație națională, Lotar Rădăceanu - muncă și ocrotire socială, Tudor Ionescu - mine și petrol, Ion Pas - arte), și două subsecretariate de stat (Ion Burcă - afaceri interne și Miron Nicolaescu - educație națională).

După alegerile parlamentare din noiembrie 1946, ofensiva comuniștilor împotriva opoziției democratice s-a intensificat. După dizolvarea P.N.Ț. din iulie 1947 și încetarea activității P.N.L. în aceeași lună, a urmat, la 30 decembrie 1947, abolirea monarhiei și proclamarea Republicii Populare Române. Astfel, întreaga putere politică a fost preluată de comuniști, conform indicațiilor primite de la Moscova.

În 1947, subordonarea PSD față de PCR a cunoscut noi dimensiuni. La Congresul partidului

din octombrie 1947, Comitetul Central a fost împuternicit să discute cu CC al PCR mijloacele practice de realizare a unificării depline. În februarie 1948 au avut loc lucrările congresului de unificare a PSD cu PCR, în cadrul Partidului Muncitoresc Român (PMR). În martie 1948 au fost arestați și întemnițați liderii PSDI, ceea ce a dus la dispariția partidului din viața politică a

țării. Ulterior numeroși membri ai PSD (Miron Constantinescu, Vasile Anagnoste, Dumitru Popp, Gheorghe Cristescu ș. a.) au fost arestați și închiși. Mulți dintre ei au sfârșit în închisorile comuniste. În acest fel comuniștii au exterminat mișcarea social-democrată din România, instituind o lungă și sângeroasă dictatură care nu a avut nimic de-a face cu idealurile social-democrației.

III. Istoria instituțional-doctrinară a noii social-democrații românești

A. Trăsături generale ale vieții politice în tranziție

Realitatea politică românească post-comunistă (inclusiv în ceea ce privește social-democrația) își găsește origini cât și explicații, pe de o parte, în evoluția și natura totalitarismului de tip comunist românesc, iar pe de altă parte, în modul specific în care regimul comunist a fost răsturnat în România, în urma unei revoluții violente. În celelalte state membre ale fostului bloc sovietic (excludem de aici statele rezultate din dezmembrarea fostei U.R.S.S. care reprezintă un caz aparte) stânga democrată s-a născut din disidențele dezvoltate în timp în interiorul partidelor comuniste de guvernământ la care, în unele cazuri, s-au adăugat formațiuni politice de dimensiuni mici rămase ca reziduuri ale vechii mișcări social-democrate interbelice, tolerate în cadrul sistemului de partid unic în schimbul unui colaboraționism mai mult sau mai puțin penibil. În ceea ce privește dreapta democrată ea a apărut din sânul acelor structuri ale societății civile care au supraviețuit ori s-au format sub inspirația, supravegherea și protecția bisericii (în special a bisericii catolice - de exemplu în Polonia). Toată această stângă sau dreaptă a ajuns să se organizeze și să funcționeze liber pe măsură ce, confrunțați cu falimentul propriului regim, liderii comuniști au acceptat reforme în spiritul perestroicii și al glasnostului gorbaciovian, dintre care esențiale au fost renunțarea la dictatura proletariatului, la sistemul partidului unic și al economiei de comandă, la monopolul statului asupra presei și asupra proprietății principalelor mijloace de producție.

Respectivele reforme operate de la vârf au scos partidele comuniste și pe liderii lor (chiar și reformiști) din istorie. Ele au pavat calea revenirii social-democrației și a modernizării ei, în contextul nou al unității europene și al globalizării.

Nimic din toate acestea nu s-a petrecut în România. Revoluția populară din decembrie 1989 a făcut ca Partidul Comunist Român să dispară peste noapte, structurile sale umane și logistice fiind dispersate și etatizate. Vechii militanți comuniști nu au ieșit cu totul din politică, ei s-au îndreptat după criteriile cele mai diverse către formațiunile care se nășteau sau renășteau, chemate de nevoia umplerii vidului politic lăsat de prăbușirea dictaturii. Nici o adevărată grupare politică organizată - fie ea disidență de stânga sau rezistență civilă de dreapta - nu a existat, spre a lua locul fostului partid unic și a tot integrator. Nici o structură organizatorică sau logistică nu a fost de moștenit. Pe deasupra, nu a existat nici un embrion de societate civilă, din care să emane în mod natural partide politice autentice.

Una dintre trăsăturile de debut ale sistemului pluripartid din România de după 1989, care a influențat și mai produce efecte asupra orientărilor doctrinare și asupra acțiunii partidelor politice, este inversarea relației dintre interesul politico-electoral și cel social. Proclamația de la 22 decembrie a CFSN a statuat, alături de celelalte libertăți fundamentale, libertatea de asociere și exprimare politică a indivizilor. A fost impulsul pentru ca structurarea spațiului politic să se realizeze în cadrele democrației. În scurt timp au apărut foarte multe partide politice. În acest context, am asistat mai întâi la formarea partidelor politice și

apoi la acțiunea acestora de a se impune în societatea civilă, în scopul de a capta interesul cetățenilor pentru opțiunea politică ce o reprezentau. Raportul a fost dinspre politic spre social și nu invers, așa cum ar fi fost normal în acțiunea de constituire a partidelor politice. În asemenea condiții, drumul social-democrației în tranziție a fost cel al apariției unor formațiuni politice care își căutau aderenți și susținători în societatea civilă.

Prin urmare, partidele politice au fost mai ales un mijloc pentru acțiunea politică, în special pentru obținerea puterii în stat și o trambulină pentru promovarea individului în ierarhia socială. Componenta doctrinară, pe care o considerăm de maximă importanță pentru specificitatea unui partid politic, era una subînțeleasă sau secundară. Ceea ce nu a împiedicat partidele politice ca, încă de la început, să se autodefinească pe eșichierul politic ca fiind de stânga, de centru - stânga sau dreapta și de dreapta. Partidele autointitulate "social-democrate" au fost și ele prezente, unele la stânga, altele la centru-stânga. Fără îndoială, această realitate în mișcare, în plin proces de construcție a noilor structuri politice, a favorizat fragmentarismul politic. Nici cei care încercau să promoveze o perspectivă social-democrată asupra schimbării, în sensul de modernizare a țării, nu au scăpat de acest mod de a face politică.

O altă caracteristică a vieții politice în tranziție, pe care analiștii au considerat-o ca o boală a copilăriei democrației, dar care ulterior s-a dovedit a fi și una dintre trăsăturile marcante ale sistemului politic în democrațiile consolidate, a fost rolul liderului politic - locomotivă pentru partid. În general, partidele s-au structurat în jurul unui lider puternic, cu mare personalitate și charismă. Această componentă, a personalizării acțiunii politice, a favorizat, cu precădere, formațiunile politice social-democrate constituite în jurul liderului Ion Iliescu (FSN, PDSR).

Cu toate că fragmentarea stângii democrate a încetinit maturizarea instituțională și doctrinară a social-democrației, trebuie remarcat că, încă de la început, politica social-democrată s-a manifestat ca un puternic curent politic. Astăzi, ea este prima forță politică în ansamblul sistemului partidist din România.

Din perspectivă instituțională, social-democrația în tranziție a parcurs o traiectorie în care tendința unificatoare a fost una constantă. De cele mai multe ori, însă, factorul electoral a fost cel care a îndemnat diferitele partide social-democrate înspre alianțe sau fuziuni.

B. Problema moștenirii totalitare

Este un fapt de necontestat că tranziția românească de la comunism la democrație a fost gestionată, după Revoluție, de partide cu vocație social-democrată. Mai exact, social-democrația a reprezentat în primii paisprezece ani de după schimbarea revoluționară din 1989 principala forță politică din România. Mai întâi prin FSN, după scindarea acestuia prin FDSN/PDSR, plus elementele socialiste ale PSM, apoi prin PD și PSDR (grupate în USD), iar în ultima perioadă, după mișcările de unificare a stângii din 2000, prin PSD, social-democrații au fost tot timpul prezenți, cu o pondere mai mare sau mai mică, în guvernele post-comuniste. Spre deosebire de principalele partide ale stângii democrate din celelalte țări foste comuniste ale Europei Centrale și de Est, despre nici unul dintre partidele stângii românești menționate anterior (cu excepția PSM) nu se poate spune cu adevărat că a fost moștenitor al fostului partid unic de guvernământ comunist sau că ar reprezenta aripa reformată a comunismului.

Atât prin personalități, cât și prin mentalități, partidele românești post-comuniste de centru dreapta au fost tot atât de mult (și de irelevant) legate de fostul PCR ca și partidele stângii democrate. Acuzele de cripto-comunism, neo-comunism sau continuitate comunistă aduse acestora reprezintă un fals util doar pentru o anumită abordare de campanie electorală. Un fals, de altfel, tot mai mult ignorat de electorat.

În România, dincolo de influențele străine și de rolul lor, în măsura în care a fost autentic, comunismul s-a desprins din social-democrație, pe care apoi a încercat să o nege cu mai mare energie decât pe curentele de dreapta, întrucât a considerat-o ca pe o denaturare a propriilor opțiuni și ca pe un concurent cu atât mai periculos cu cât se

adresa aceluiași electorat. La rândul său, stânga social-democrată română a văzut în comunism un adversar intolerabil, atâta timp cât el constituia o disidență a propriei sale familii, de două ori trădătoare: în primul rând pe plan ideologic, unde democrația a fost substituită cu dictatura și toleranța, cu extremismul intolerant; în al doilea rând pe planul politicii naționale, unde naționalismul luminat, capabil să se asocieze cu solidaritatea internaționalistă a fost înlocuit prin principiul internaționalismului proletar pus nu în slujba unei revoluții sociale mondiale ci a intereselor șovine dezvoltate de imperialismul rusesc îmbrăcat în haina sovietismului bolșevic. În ciuda acestui conflict deschis dintre social-democrații români și comuniști, cei dintâi au continuat să fie marxiști până la renașterea pluralismului politic în România, în 1990 (în timp ce comuniștii au fost marxiști și leniniști).

Pe de altă parte, evoluția comunismului românesc pe linia națională în perioada postbelică, poate fi privită și ca rezultat al unei influențe subtile exercitate de social-democrația română și de social-democrații intrați în rândurile PCR, asupra acestuia. Sinteza dintre principiul comunist al dictaturii proletariatului și principiul național al democrației sociale a degenerat, în cele din urmă, în "național-comunismul" care a reprezentat una din cele mai tragice moșteniri ale totalitarismului comunist român.

Abia după schimbarea revoluționară din decembrie 1989 subsecventă experienței comunismului real de inspirație sovietică, social-democrația română s-a desprins în mod clar, net și oficial de marxism. Desprinderea de naționalism a fost încă mai dificilă. Ea s-a produs gradat și prin intermediul unor bătălii generatoare de adevărate fracturi interne.

Crearea Partidului Social Democrat în iunie 2001 este răspunsul firesc la așteptările cetățenilor de normalizare a sistemului politic, de formare a unor partide puternice, reprezentative. Unificarea partidelor pe criterii doctrinare este un proces prin care au trecut toate statele post-comuniste și care trebuie finalizat în România prin crearea alături de un puternic partid de centru-stânga și a unui partid de centru-dreapta.

C. Dinamica instituțională a partidelor social-democrate

1. Din punct de vedere cronologic, primul partid social-democrat apărut pe scena politică românească după căderea vechiului regim a fost Partidului Social Democrat Român (17 ianuarie 1990). Practic a fost o formațiune politică renăscută, ca urmare a Revoluției. Declarația CFSN din 22 decembrie 1989, avea printre obiectivele politice, instaurarea sistemului politic democratic și a pluripartidismului. PSDR s-a declarat continuator al social-democrației românești interbelice. Beneficiind de legitimitate istorică, acest partid nu a reușit să obțină și o legitimitate electorală aptă de a-l face să exercite o influență semnificativă asupra actului de guvernare. Așa se face că, la început, s-a aliat cu partidele istorice de centru-dreapta PNTCD și PNL pentru a fonda CDR, coaliție politică de dreapta, care a avut ca scop declarat frânarea ascensiunii FSN. În 1995 părăsește CDR și, în vederea alegerilor parlamentare din 1996, se aliază cu PD, formând Uniunea Social Democrată. PSDR a participat la guvernare în cadrul coaliției CDR-USD-UDMR. După eșecul acestei guvernări, dezamăgit de colaborarea cu PD și confruntat cu riscul de a nu mai intra în Parlament, PSDR decide fuziunea cu PDSR și formarea Partidului Social-Democrat (PSD).

Tot la începutul anului 1990 s-au mai înscris la Tribunalul Municipiului București Partidul Social Democrat "Constantin Titel Petrescu" și Partidul Socialist Independent, formațiuni politice lipsite de semnificație pe scena politică. Alte partide de mică importanță, dispărute între timp, au fost Partidul Socialist Democratic Român, care ulterior a fuzionat cu PDSR și Partidul Unității Social-Democrate, ce a fuzionat la rândul său cu PD.

2. La 6 februarie 1990 se înscris în registrul partidelor politice Frontul Salvării Naționale. Această nouă formațiune politică a fost la început rezultatul transformării FSN din organ provizoriu al puterii de stat în mișcare populară, după modelul Forumului Civic din Cehoslovacia.

La 7 aprilie 1990 a avut loc prima Conferință Națională a FSN, care l-a ales în funcția de

președinte pe Ion Iliescu. Conferința a adoptat platforma-program a FSN precum și un Apel către țară, prin care se solicita cetățenilor să asigure condițiile pentru o campanie electorală civilizată. În Raportul prezentat cu prilejul Conferinței de către Ion Iliescu, Frontul este definit drept "cadru de organizare politică al cooperării tuturor categoriilor sociale." Cu același prilej, Adrian Năstase a fost ales secretar executiv pentru relații internaționale și purtător de cuvânt al FSN.

Succesul FSN la alegerile din 20 mai 1990 a fost zdrobitor (peste 60 % din opțiunile de vot), însă a constituit și momentul în care unitatea FSN a început să fie tot mai serios încercată. Convenția Națională a FSN din 16-17 martie 1991 a fost momentul primei încercări de așezare pe baze doctrinare a partidului. Potrivit moțiunii "Un viitor pentru România", FSN era definit ca un "partid de centru stânga care se inspiră din valorile social-democrației moderne europene".

Convenția FSN din 27-29 martie 1992 a fost momentul în care diferențele de viziune au determinat divizarea FSN. Susținătorii moțiunii "Viitorul-Azi" au avut câștig de cauză în timpul Convenției, Petre Roman devenind președintele FSN.

Grupul celor care au pierdut alegerile în interiorul FSN s-a desprins și a format un nou partid, Frontul Democrat al Salvării Naționale. La prima Conferință Națională a noului partid, care a avut loc în 27-28 iunie 1992, s-a hotărât susținerea lui Ion Iliescu pentru alegerile prezidențiale.

Susținătorii moțiunii "Viitorul-Azi", deși au reușit să se impună în interiorul FSN, au pierdut alegerile parlamentare din 1992.

3. La alegerile parlamentare din 27 septembrie 1992 FDSN, proaspăt înființat după sciziunea FSN, a obținut primul loc, iar Ion Iliescu a devenit președintele României cu 61,5% din voturi. Premierul Nicolae Văcăroiu a publicat în 19 aprilie 1993 "Strategia de reformă economico-socială a programului de guvernare".

După un an de la constituire, FDSN, pentru a-și pune în evidență orientarea social-democrată, cu prilejul Conferinței Naționale din 9-10 iulie 1993, își schimbă denumirea în Partidul Democrației Sociale din România. Cu acest prilej Adri-

an Năstase a prezentat programul "Cum să realizăm schimbarea în bine a României? Un proiect social-democrat realist", care reafirmă doctrina social-democrată a partidului. PDSR s-a definit ca partid social-democrat, modern, european, născut în Revoluție. În raportul lui Adrian Năstase se spunea că "FDSN / PDSR rămâne fidel social-democrației pe care o va promova într-o viziune proprie - internaționalism statal și economie socială de piață."

Schimbarea numelui partidului a fost însoțită de fuzionarea prin absorbție a Partidul Solidarității Sociale (constituit inițial la inițiativa unora dintre principalii lideri sindicali), Partidul Republican, Partidul Cooperatist și Partidul Socialist Democratic din România.

Aflat la guvernare în legislatura 1992-1996, PDSR suferă un proces accentuat de erodare și pierde alegerile din toamna anului 1996. Partidul plătea astfel pentru lipsa de reacție rapidă la sfidările tranziției, fiind afectat și de atacurile deosebit de dure ale opoziției amplu prezentate de mass-media.

În perioada 1996-2000, PDSR aflat în opoziție își va construi realist și pragmatic strategia pentru a reveni la putere. Sarcina i-a fost ușurată și de coaliția aflată la putere, CDR-USD-UDMR care, practic, în perioada guvernării nu a reușit să realizeze decât foarte puține din punctele înscrise în oferta electorală.

4. După preluarea puterii, Frontul Salvării Naționale fuzionează cu Partidul Democrat (31 martie 1993). La Convenția Națională de la Cluj Napoca (24 octombrie 1994) PD a absorbit Partidul Democrat al Muncii.

Aflat în opoziție în timpul primelor reforme economice dure din perioada 1992-1996, PD a dobândit un scor electoral convenabil în 1996 și a acceptat guvernarea alături de forțele de centru-dreapta (CDR). Deși a încercat în permanență să se desolidarizeze de efectele negative ale guvernării, jocul său politic de desprindere de CDR, partenerul principal cu care a împărțit puterea, nu a dat rezultate. Drept urmare, PD a rămas la guvernare până la sfârșitul legislaturii.

Compromis de ineficiența globală a guvernării

alături de CDR, de politica duplicitară față de partenerii de coaliție, PD nu a găsit resurse pentru a renaște în campania electorală din 2000 și a pierdut alegerile. Aproape jumătate din forța electorală pe care a avut-o în 1996 s-a orientat către alte partide. Acest fapt s-a corelat și cu dezastrul electoral al liderului Petre Roman în cursa pentru președinție.

Pentru relansarea partidului s-a decis schimbarea echipei de conducere. Noul lider al PD, Traian Băsescu, s-a declarat clar în favoarea abandonării politicii bazate pe valori și principii, spre a promova un pragmatism absolut, degenerat rapid în populism.

5. Cu ocazia Conferinței Naționale din iunie 1997, din PDSR se desprinde Alianța pentru România. Noul partid, care se declara tot social-democrat, îl avea ca lider pe Teodor Meleșcanu. În căutarea unei identități și a unui segment electoral de susținere, ApR și-a propus un discurs pragmatic și flexibilitate ideologică, inspirându-se din laburismul lui Tony Blair. Imitând cea de "a treia cale" blairistă, liderul ApR lansa sintagma "a trecut vremea social-democrației cu bască", tocmai pentru a sublinia apropierea de guverele albe. Alegerile legislative din noiembrie 2000 consemnează eșecul acestui partid. ApR nu a reușit să treacă de pragul electoral. În anul 2001, partidul se orientează spre dreapta și fuzionează cu PNL.

6. Necesitatea realizării unui singur partid social-democrat a fost înțeleasă de numeroși oameni politici, de-a lungul perioadei post-revoluționare existând mai multe inițiative.

La 1 iulie 1993 s-a creat Alianța Social-Democrată din care au făcut parte PD, Partidul Social-Democrat Tradițional, Partidul Republican Român și Partidul Democrat Muncitoresc. Alianța nu a fost eficientă și de aceea s-a desființat în scurt timp. Cu excepția PD, partidele care au alcătuit-o nu au mai jucat nici un rol în viața politică românească.

În aprilie 1994 PDSR și PD s-au întâlnit în încercarea de a realiza o colaborare parlamentară, dar deosebirile de vedere ca și incompatibilitățile

personale au zădărnicit această inițiativă.

În 1995 PD se aliază cu PSD Tradițional și PSD Independent și fuzionează cu Partidul Uniunii Social Democrate condus de Nicolae Dide.

Cel mai important eveniment al anului 1995, în dimensiunea colaborării între social-democrați, este constituirea Uniunii Social-Democrate între PD și urmașul social-democrației interbelice, PSDR. USD s-a destrămat în urma denunțării unilaterale a acordului de către Sergiu Cunesco, la 13 mai 1999.

De asemenea, în perioada 1996-2000 au existat tentative transpartizane ale unor lideri social-democrați de a coagula social-democrația într-o grupare consolidată și puternică așezată pe baze doctrinare. Cea mai semnificativă dintre acestea a fost Grupul de inițiativă "Social-democrația 2000", creat în 1998 de către Adrian Severin și Ovidiu Șincai și coordonat de Adrian Severin. Din acest Grup, susținut de Internaționala Socialistă și Forumul pentru Democrație și Solidaritate al PES, au făcut parte reprezentanți ai PDSR, PD, ApR, PSDR.

7. În pregătirea pentru anul electoral 2000, PSDR a recurs la înlocuirea conducerii de partid. La Congresul în 16 octombrie 1999 Alexandru Athanasiu a fost ales președinte al Partidului.

Conferința Națională din 9 octombrie 1999 a stabilit strategia electorală pentru anul 2000 și l-a desemnat drept candidat la președinție pe Ion Iliescu.

Istoria unificării social-democrației românești consemnează și fuziunea prin absorbție a Partidului Socialist (condus de Tudor Mohora) cu PSDR, la 22 iulie 2000.

8. Aripa stângă a social democrației românești este reprezentată de Partidul Socialist al Muncii, creat la 16 noiembrie 1990, prin fuziunea dintre Partidului Democrat al Muncii și Partidul Socialist Român. PSM, condus de Ilie Verdeț, se considera un "partid de stânga, moderat, de tip socialist". La al doilea Congres al PSM (9-10 aprilie 1994) prim-vicepreședinte al partidului devine Adrian Păunescu. Ulterior, PSM se scindează, la inițiativa lui Tudor Mohora, formându-se Partidul Socialist. În urma retragerii lui Adrian Păunescu

din partid, PSM a pierdut un important vector de imagine, alegerile din 2000 consemnând intrarea în anonimat a partidului. În acest context, liderii PSM au decis să accepte fuziunea prin absorbție cu PSD (7 iulie 2003). Tot la această dată Partidul Social Democrat a fuzionat și cu Partidul Socialist al Renașterii Naționale.

9. Pentru alegerile din anul 2000, PDSR împreună cu PSDR și PUR, partid de orientare social-liberală, au constituit Polul Democrației Sociale din România (7 septembrie 2000). Acest bloc electoral a câștigat alegerile legislative din noiembrie 2000. Una din clauzele contractului politic dintre PDSR și PSDR a fost prevederea potrivit căreia, după alegeri, se va realiza fuziunea dintre cele două partide social-democrate. Drept urmare, în iunie 2001 pe scena politică are loc o importantă clarificare a zonei de centru-stânga, prin constituirea Partidului Social Democrat, rezultat din unificarea celor două partide, proces la care s-au alăturat și principalii autori ai operei doctrinare din PD.

La Congresul de constituire a PSD, Adrian Năstase avea să afirme voința politică a noii formațiuni de a reprezenta social-democrația modernă, dinamică, racordată la problemele și prioritățile actualității. S-a afirmat cu acest prilej deschiderea înspre flexibilitate analitică și pragmatism politic, în vederea relansării și modernizării României. De asemenea, un semnal politic clar a fost dat în legătură cu modernizarea țării, legată indisolubil de integrarea în circuitele economice, politice și de securitate ale țărilor dezvoltate. Integrarea euro-atlantică a devenit prioritatea politicii externe a României.

Preocuparea pentru racordarea doctrinară a PSD la noile realități a determinat apariția în 2002 a documentului "Spre normalitate - o viziune social-democrată modernă privind viitorul României", material care propune principalele direcții de acțiune ale perioadei post-tranziție.

Pe baza acestor evoluții doctrinare, la reuniunea de la Snagov a principalilor lideri ai PSD din februarie 2003, Președintele Adrian Năstase a afirmat că în baza ideologică, în programele și în acțiunea PSD nu mai există nici unul dintre

punctele de divergență care au justificat în 1992 ruperea FDSN de FSN. Se consacra astfel refacerea unității social-democrate pe baze ideologice clare și neconflictuale, precum și concilierea dintre tradiția și modernitatea stângii democrate românești, odată cu asocierea legitimității istorice de cea electorală.

Procesul de unificare și modernizare a stângii democrate românești a favorizat apropierea PSD de structurile social-democrate internaționale - Internaționala Socialistă și Partidul Socialiștilor Europeni. PSD a dezvoltat relații consistente de colaborare cu partidele social-democrate europene, semnificative în acest sens fiind reuniunile grupurilor parlamentare de lucru româno-germane (PSD-SPD).

PSD a semnat un număr important de acorduri de cooperare și parteneriat cu partide membre ale familiei social-democrate, având o agendă consistentă de întâlniri bilaterale cu conducerea principalelor formațiuni ale Internaționalei Socialiste. În ultimii ani, PSD a organizat întruniri ale socialiștilor europeni sub titlul "Viitorul Europei", la care s-au înregistrat importante participări. De asemenea, personalități ale PSD au desfășurat o intensă activitate în cadrul comitetelor IS și a reuniunilor PES.

La invitația președintelui PSD, dl Adrian Năstase, în perioada 6-8 aprilie 2003 a vizitat România dl. Antonio Guterres, președintele Internaționalei Socialiste.

PSD urmează să devină membru cu drepturi depline al IS la Congresul din Brazilia, din toamna anului 2003.

În prezent, în România există pe eșichierul stângii un mare partid social-democrat, aflat la guvernare, PSD și un partid minor ca pondere electorală și îndoielnic ca identitate social democrată, PD. Probabil că, următoarele alegeri electorale vor limpezi situația PD pe eșichierul politic.

10. Partidele social-democrate au creat, după model occidental, institute/fundații de teorie politică. În 1997 a luat ființă "Fundația Ioan Aurel Stoica". PSDR a înființat "Fundația Titel Petrescu", iar Petre Roman a creat în 2001 un institut de studii democrate. În 1999, PDSR a înființat în

cadrul "Fundației pentru Republică și Democrație" Institutul Român de Studii Social-Democrate. După alegerile din 2000 activitatea acestuia s-a redus, fiind înlocuit din iunie 2002 cu Fundația Institutul Social Democrat "Ovidiu Șincai". ISD are bune relații de colaborare cu instituțiile similare europene, participând la proiectele internaționale dezvoltate de Forumul European pentru Democrație și Solidaritate al PES.

11. Istoria recentă a social-democrației are o caracteristică ce o deosebește de alte orientări politice. Din 1990 și până astăzi, social-democrația a fost prezentă, în diverse formule, la guvernare. FSN, PDSR, USD și PSD sunt cele patru formațiuni politice care s-au succedat ori s-au înlocuit la putere. De aceea, din perspectiva unificărilor, a disputelor și sciziunilor care au avut loc în toți acești ani de tranziție, se poate vorbi despre continuitate și schimbare în guvernarea social-democrației.

În pofida unor tendințe de fragmentare, mișcarea social-democrată a reușit ca la toate alegerile legislative să obțină, pe ansamblu, scorurile cele mai mari, în comparație cu celelalte partide politice. Cu toate acestea, interesele imediate au fost mai puternice ca cele generale sau doctrinare și partidele social-democrate nu au guvernat împreună.

Anul electoral	Partide social-democrate	Voturi obținute %	Mandate parlamentare %
1990	FSN* + PSDR	68,1	72,6
1992	FDSN + FSN(PD) - PSDR	38,0	46,9
1996	PDSR + USD	35,1	43,0
2000	PDSR + PD	44,1	54,0

* Partidele sau alianțele electorale înscrise cu bold au fost la guvernare în legislaturile respective.

Filiația acestor partide probează continuitatea guvernărilor și, în același timp, impactul social-democrației asupra fizionomiei schimbării societății.

Oportunitățile și constrângerile tranziției, tentațiile oferite de accesul la guvernare, au constituit tot atâtea sfidări în calea consolidării și stabilității acestor partide. Ritmul reformei economice, asigurarea stabilității sociale, preocuparea pentru protecție socială, transparența deciziei politice, corupția și imaginea partidului au fost cele mai importante teme care au influențat, pozitiv sau negativ, fizionomia social-democrației românești. Corupția și imaginea de partid conservator, înclinat spre schimbări lente, pe care forțele opoziției s-au străduit cu succes să o impună în plan intern și extern, au contribuit în cea mai mare măsură la declinul electoral și erodarea guvernărilor din perioada 1990-1996. Dar, dincolo de aceste dificultăți, trebuie subliniat faptul că schimbările înspre modernizare parcurse de România în cei 13 ani de tranziție se datorează guvernărilor social-democrate.

Se poate lesne observa că, trecerea de la FSN, la PDSR și PSD au fost momente politice și instituționale, prin care noua social-democrație a urmărit să se relanseze, să își adapteze mesajele la noile sfidări apărute în societatea românească.

D. Baza socială a partidelor

Forța politică a oricărui partid derivă în mod direct din resursele umane pe care se sprijină instituțional și în acțiunea politică. Evaluarea impactului social de care beneficiază social-democrația are ca sursă sondajele de opinie publică, votul de la alegerile legislative, cât și numărul de membri pe care îl afișează unul sau altul dintre partide. Membri de partid alcătuiesc nucleul activ al oricărei mișcări politice. În afara informațiilor furnizate de partide, în absența unor studii documentare ale bazei de date de la fiecare partid, este greu să delimitezi volumul de populație partinică, structura socio-ocupatională, structura pe sexe și vârstă etc. De aceea, datele din sondaje sau de la

urnele de vot reprezintă surse mai accesibile pentru a schița fizionomia socială a unei mișcări politice. Aceste informații socio-statistice caracterizează, într-un tot nediferențiat, atât nucleul dur al partidelor, cât și grupurile de susținători și de simpatizanți.

Numărul mediu de voturi pentru partidele social-democrate a avut următoarea distribuție:

	1990	1992	1996	2000
FSN	9221911			
PDSR		3058954	2734935	4004338 ²⁾
PD		1123766		793901
PSDR	71388			
USD			1599807	
ApR				453381 ³⁾
Total	9440332 ¹⁾	4182720	4334742	5241620

1). Diferența până la total sunt voturi obținute de Partidul Socialist Democrat Român

2). În 2000 PDSR a reprezentat o alianță electorală alcătuită din PDSR, PSDR și PUR

3). Nu a reușit trecerea pragului electoral, nu este în Parlament

Se observă că după o susținere coplesitoare a FSN în alegerile din mai 1990, votanții pentru social-democrație s-au filtrat. În următoarele trei runde electorale, în medie 4,5 milioane de alegători au votat social-democrația, ceea ce reprezintă o pondere în jurul a 25% din totalul cetățenilor cu drept de vot din România. Această valoare transpare și din evaluările sondajelor de opinie. De exemplu, într-un sondaj din ianuarie 1994 realizat de către CSOP - Gallup UK privind propriile orientări politice, 15% declară că sunt de stânga, 10% de dreapta, 35% de centru, în vreme ce 40% nu știu. Întrucât social-democrația se

autodefinește de stânga sau de centru-stânga, este probabil ca din cei 10% de stânga și cei 35% de centru, plus cei nehotărâți, cel puțin 25% să voteze social-democrat. O imagine mai clară asupra autopercepției individului, oferă Barometrul de opinie publică din noiembrie 2000 realizat de CURS. La întrebarea "Care este orientarea politică de care vă simțiți cel mai aproape", 32% au răspuns social-democrația, 11% liberală, 7% creștin-democrată, 5% naționalistă, 3% comunistă, 25% nici una și 17% nu au răspuns.

Din perspectivă sociologică, acest sprijin pentru social-democrație are o structură variabilă. Există nucleul dur al votanților și cei care oscilează de la o campanie la alta, în funcție de aspirații, de starea socio-economică a societății și de oferta electorală. Pentru alegerile din noiembrie 2000, cu ajutorul rezultatelor oferite de un sondaj post-electoral la secțiile de votare, analiștii au putut observa că 44% dintre votanți au reprezentat proporția alegătorilor doctrinar "fundamentațiști", care alcătuiesc "nucleul tare" al partidelor sau formațiunilor politice, 19% din electorat fluctuează lent, ca urmare a schimbărilor din spațiul politic și mai ales din spațiul economic, social și cultural, iar 37% este electoratul ale cărui intenții de vot sau voturi se orientează în timpul campaniei electorale sau în ziua alegerilor. Prin urmare, se poate aprecia că cel puțin 40-50% din cei care au votat social-democrația formează nucleul dur, electoratul care de 10 ani susține această forță politică.

Analizele sociologice pe populația sondajelor de opinie au relevat că electoratul social-democrat este în egală măsură rural și urban, are o reprezentare mai puternică în orașele mici și mijlocii, în comparație cu cele mari. De asemenea, categoriile sociale mai expuse vicisitudinilor sociale, cei cu risc sporit de sărăcire, vârstnicii, salariații cu calificare minimă, șomerii oferă votul stângii. Aceste caracteristici socio-profesionale ale electoratului au constituit pentru opoziție un pretext de a defini social-democrația ca o forță politică conservatoare, care apără interesele celorla învățați să trăiască din dărnicia statului social. Încercarea de a culpabiliza social-demo-

crația, prin evaluarea tendențios negativă a publicului sprijin, eludează faptul că, esența politică a stângii moderne este apărarea și promovarea intereselor grupurilor sociale care, într-o lume dominată de economia de piață, se confruntă cu probleme existențiale a căror soluționare necesită efortul colectiv, susținerea societății.

Voturile pentru partide social-democrate se situează, la toate alegerile legislative, pe primul loc. Partidele desprinse din FSN, care l-au avut ca lider pe Ion Iliescu, au adunat cele mai multe voturi. În scurta istorie a social-democrației din tranziție, PDSR, transformat în PSD, este partidul mare al stângii democratice. În mare parte continuator al PDSR, PSD, sub conducerea lui Adrian Năstase are o imagine mai modernă și dinamică și este, după mai bine de doi ani de guvernare, primul partid în opțiunile de vot din sondajele de opinie, cu un procent de peste 40%. PSDR, ApR și PD alcătuiau plutonul formațiunilor mici, a căror supraviețuire comporta mult mai multe riscuri. Până astăzi, numai PD a rezistat presiunilor exercitate de spațiul socio-politic.

E. Doctrină și mentalități

În structurarea identității unei mișcări politice, doctrina, mesajul politic, opțiunea pentru viitor, reprezintă elementul de greutate. Concepția despre lume, prin care sunt exprimate interesele categoriilor sociale pentru care militează partidul, legitimează strategia politică și acțiunea partidului. Doctrina este sursa coerenței și a continuității politice. Ea reprezintă fundamentul în comunicarea cu societatea civilă, prin care se obține sprijinul politic necesar pentru guvernare.

Noua social-democrație (FSN) s-a născut la intersecția spontaneității maselor cu atitudinea rațională a unor politicieni și intelectuali, care încercau să construiască o ieșire spre stânga din totalitarism. Proiectul propunea un stat democratic, o economie deschisă, respectarea drepturilor și libertăților cetățenești. Dreptatea și solidaritatea socială au fost reperate valorice care au mobilizat acțiunea, în vederea construirii noii stângi democratice.

La începutul anilor 90, noua social-democrație avea să se afle într-o zonă a riscurilor multiple.

Ea a fost supusă la presiuni politice, sociale și mediatice dure din partea partidelor istorice, PNȚCD și PNL, a intelectualilor activi civic, a unor grupuri sociale tot mai diverse, nemulțumite de degradarea drastică a condițiilor de viață.

Pentru discreditarea noii puteri s-au desfășurat adevărate campanii, prin care FSN, apoi PDSR, era identificat cu neocomunismul. Liderii noii social-democrații nu au găsit întotdeauna cele mai bune răspunsuri, ei au reacționat timorat la asemenea mesaje.

Fragilitatea doctrinară explică și faptul că alegerile electorale au avantajat cu precădere acele forțe politice care au avut lideri charismatici, oameni politici care au știut cum să fie aproape de electorat. Ceea ce nu au reușit oamenii politici, din considerente obiective și subiective, a realizat timpul. PSD trebuie să demonstreze rigoare și coerență în formularea răspunsurilor la constrângerile tranziției.

În pofida acestor dificultăți, social-democrația și-a asumat de la început opțiunea pentru democrație și pluralism politic. De altfel, sub guvernarea ei în România s-a trecut la construcția pluripartidismului, a instituțiilor specifice democrației reprezentative și la separarea puterilor în stat, la acordarea și garantarea drepturilor și libertăților individuale. De asemenea, solidaritatea socială a fost și rămâne o valoare politică ce condiționează guvernarea centrului-stânga. Solidaritatea socială a fost înțeleasă ca preocupare de a asigura protecția socială, de a limita costurile sociale ale modernizării sau pentru a realiza dialogul social în elaborarea politicilor socio-economice, ca premisă în obținerea consensului social al reformelor. Acest ultim aspect, a fost instituționalizat cu eficiență sporită de guvernarea PSD. Începând cu 2001, puterea executivă a încheiat acorduri cu sindicatele și patronatele în vederea consultării lor la elaborarea politicilor sociale, a acelor privind reglementarea muncii etc. Ca urmare a consensului societății civile, pe care a reușit să îl obțină prin dialogul tripartit, guvernarea PSD are șansa unei mai mari stabilități sociale.

* * *

În ceea ce privește valorile și principiile de la care se reclamă partidele social-democrate, nu există, firesc, deosebiri. Astfel încât, democrația, statul de drept, libertățile individuale, dreptatea socială, solidaritatea cu cei aflați în dificultate, asigurarea șanselor egale de acces alcătuiesc spațiul comun al simbolisticii politice a partidelor social-democrate. De-a lungul celor peste zece ani de tranziție, deosebirile s-au exprimat în modul în care fiecare actor politic a imaginat strategiile politice pentru a face reale și perceptibile aceste valori și principii.

Modernizarea României este condiționată de relansarea economiei. Social-democrația a militat, de la început, pentru restructurare, pentru reformă și articularea economiei de piață. Ea a încurajat reprivatizarea economiei, liberalizarea mecanismelor reproductivă ale economiei în baza cererii și ofertei. Dar a avertizat întotdeauna asupra inegalităților pe care le produce piața. Pentru a preveni sau a atenua aceste inegalități, social-democrația a vehiculat, în funcție de partid sau de conjunctura economică, diferite ritmuri pentru accelerarea reformei.

PSD susține economia de piață ca motor pentru o societate de dezvoltare, dar recunoaște și derivatele pieței libere. Pe acestea din urmă își propune să le domine prin politici de reglementare economică și politici sociale inspirate de solidaritatea umană. Ideea care guvernează strategia PSD de restructurare și modernizare a economiei este "atâta stat, cât este nevoie pentru a contrabalansa efectele sociale negative ale pieței libere". Social-democrația trebuie să aleagă între administrarea funcționării unei economii liberale și reglementarea acestei funcționări, astfel încât disoluțiile sociale pe care ea le generează spontan să fie atenuate sau evitate.

Avem de-a face aici cu o reacție pragmatică susținută de viziunea social-democrată a construirii unei realități sociale a echilibrului social, deschisă receptării problemelor existențiale ale grupurilor aflate în dificultate. Pe de o parte, protecție socială prin serviciu public pentru grupurile sociale defavorizate și șanse egale de acces la educație, sănătate, muncă, iar pe de altă parte încurajarea mediului concurențial într-o economie

durabilă, structurată pe echilibre de reproducere a societății și a mediului, pe demnitatea persoanei și standarde de civilizație pentru cei mulți. Raportul între distribuția și redistribuția resurselor rămâne marea ecuație a guvernărilor social-democrate. În condițiile unei societăți în dezvoltare, o astfel de strategie este deosebit de dificilă, întrucât resursele bugetare nu avantajează consolidarea politicilor de solidaritate.

Marele examen al social-democrației va fi, în cele din urmă, o mai mare acoperire în politici reale pentru oferta electorală, pe care o adresează grupurilor sociale cele mai expuse tranziției.

Una din componentele pragmatice ale solidarității sociale a fost politica redistribuirii și a finanțării politicilor de protecție socială. Ca urmare a constrângerilor bugetare, social-democrația a redefinit perspectiva politicilor de solidaritate. Tendința a fost aceea a trecerii de la protecția pasivă, ce solicită eforturi bugetare financiare îndelungate, la protecția activă și diferențiată. Astfel, se urmăresc politici de încurajare a reconversiei profesionale, de stimulare a politicilor ocupaționale, prin acordarea de scutiri fiscale pentru firmele care angajează tineri absolvenți, femei etc. Asemenea strategii sociale au permis, pe de o parte, o politică mai dinamică a marilor privatizări, precum și o flexibilizare a pieței forței de muncă, o sensibilizare a oamenilor față de evoluțiile economiei și oferta de locuri de muncă.

O altă temă doctrinară care a evoluat de-a lungul tranziției este democrația. Atașamentul social-democrației pentru democrație s-a manifestat prin asumarea doctrinară a regimului politic al democrației reprezentative și prin acțiunea politică de legiferare, construcție și consolidare instituțională a sistemului politic de reprezentare a intereselor generale și a celor specifice diverselor grupări sociale organizate politic. Această primă etapă de dezvoltare a democrației, avea să fie urmată, după prima jumătate a anilor 90, de ideea democrației participative sau a democrației sociale, ca sursă complementară de manifestare a capacității oamenilor de a se autodefini și de a se mobiliza pentru a-și promova interesele.

Democrația socială este un concept propriu activismului politic social-democrat, prin care se

încurajează inițiativa și responsabilizarea oamenilor. Ea se exprimă prin organizațiile civice sau mișcările sociale care pun în valoare militantisul cetățenilor, capacitatea lor de a se uni, de a se solidariza și acționa împreună, animați de idealurile, interesele, aspirațiile pe care le împărtășesc. Desfășurarea pe scară largă a unor astfel de acțiuni colective, care implică direct cetățeanul în rezolvarea problemelor din mediul social comunitar are ca efect construcția unui mod de viață interactiv, deschis. Rezultatul unor asemenea asocieri este realizarea de acțiuni în folosul individului, dar și al comunității în sens restrâns, prin presiunea organizațiilor societății civile asupra birocrăției administrației publice locale.

Disputele doctrinare care animă spațiul politic social-democrat de-a lungul tranziției sau evoluțiile și nuanțările în analiza unor probleme majore ale modernizării României pe care le-a consemnat reflecția stângii moderne, conferă un spirit viu și deschis acestei orientări politice. Reformularea unor răspunsuri la probleme precum sărăcia, discriminarea, excluderea socială, naționalismul, corupția, birocrăția instituțiilor publice etc.

probează preocuparea pentru a face o politică reală. Valorile sociale și umane care animă spiritualitatea și politica social-democrată sunt, în esența lor, aceleași.

Actuala guvernare PSD are meritul de a desfășura o acțiune politică racordată mai bine la opțiunea integrării în spațiul occidental și, de asemenea, de a negocia cu mai mult succes sprijinul financiar internațional pentru reforma economică, în contextul conjugării acesteia cu politici care să pondereze efectele sociale deosebit de costisitoare.

PSD își asumă trecutul stângii democratice din România, cu realizările și neîmplinirile sale, cu rolul său pozitiv jucat în construirea României moderne, dar și cu momentele în care mișcarea socialistă a fost măcinată de lupte interne, când orgoliile au fost mai puternice decât imperativele doctrinare.

PSD reprezintă în acest moment sinteza mai multor curente și orientări, care s-au reunit sub imperativul construirii unui partid social-democrat modern, puternic, capabil să conducă România spre integrarea europeană.